

สถานภาพการศึกษาเรื่องประเพณีไทย
ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

วรากรณ์ จิวชัยศักดิ์

สถาบันไทยศึกษา ฝ่ายวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2534

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถานภาพการศึกษา เรื่อง ประเพณีไทย

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์

สถาบันไทยศึกษา ฟ้าชัยวิสัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓๕๓๘

กติกกรมประกาศ

การค้นคว้าสถานภาพการศึกษาเรื่องประเพณีไทย : ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากรองศาสตราจารย์ ดร.ประคอง นิรมานเหมินทร์ ผู้อำนวยการสถาบันไทยศึกษา ซึ่งเห็นว่าจะทำให้ประโยชน์ในด้านที่เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทยทุก ๆ ภาค และอาจจะทำให้เกิดการขยายขอบเขตของการศึกษาในเรื่องดังกล่าวให้กว้างขวางขึ้น นอกจากท่านจะสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ศึกษาแล้ว ผู้วิจัยได้รับกำลังใจตลอดจนคำแนะนำจากท่านมาโดยตลอด อีกทั้งยังกรุณาให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัยอีกด้วย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณในความกรุณาและเมตตาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.งามนิศ สัตย์สงวน ที่กรุณาให้ความรู้และคำแนะนำทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นประโยชน์และเป็นส่วนช่วยให้งานค้นคว้าชิ้นนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณสถาบันไทยศึกษาที่ให้ความอนุเคราะห์และสนับสนุนในการดำเนินการ และสุดท้ายขอขอบคุณ คุณนภาพร วิริยะบุศย์ และคุณทัศนีย์ ชันกอง ผู้เต็มใจช่วยเหลือในด้านการจัดพิมพ์จนสำเร็จลงด้วยดี

สารบัญ

บทที่		หน้า
๑	บทนำ	๑
๒	ประเพณี : ที่มาและความหมาย	๓
๓	การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิต	๗
	- ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด	๗
	- ประเพณีเกี่ยวกับการบวช	๑๑
	- ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน	๑๔
	- ประเพณีเกี่ยวกับการตาย	๓๘
	- ประเพณีเกี่ยวกับการปลุกเรื้อน	๕๘
๕	วิเคราะห์สถานการณ์ภาพการศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิต	๕๓
	สรุปและข้อเสนอแนะ	๕๗
	บรรณานุกรม	๕๙

๑. ความเป็นมา

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหมายถึงประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตามวาระเหตุการณ์ของชีวิตนับแต่เกิดจนตายซึ่งมีปรากฏในนานาประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสุภาพเรียบร้อยของตนเองและครอบครัวเป็นสำคัญ จะแตกต่างกันตรงรูปแบบ พิธีการ ตามแนวความคิดความเชื่อของคนในแต่ละสังคม ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทยก็เช่นเดียวกัน ที่มีทั้งความเหมือนและแตกต่าง ตามสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมและสังคมแต่ละภาค แต่ละท้องถิ่น และบางประเพณีก็ได้รับการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ตามสภาพการณ์จนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

การที่คนเราต้องพบเจอกับประเพณีชีวิตไปจนชั่วอายุขัยของแต่ละคนนั้น ทำให้มีผู้สนใจศึกษาประเพณีเหล่านี้กันทุกภาคในประเด็นต่าง ๆ ตามความสนใจของแต่ละคน ผลงานที่ปรากฏจึงมีอยู่อย่างกระจัดกระจายในแต่ละภาค ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย จึงควรที่จะมีการสำรวจสถานการณ์การศึกษาเรื่องประเพณีชีวิตของคนไทย เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าและไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนในการทำวิจัยทางด้านนี้ต่อไป

๒. จุดมุ่งหมายและขอบเขตการศึกษา

๑. สำรวจและประเมินสถานการณ์การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับประเพณีชีวิตของคนไทย
๕ ภาค คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเรื่องของประเพณี การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย และการปลุกเรื้อน จากเอกสารประเภทผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ และบทความ โดยกำหนดขอบเขตของการศึกษาตั้งแต่หลัง พ.ศ. ๒๕๒๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๓ เนื่องจากในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เกิดความตื่นตัวในเรื่องของ วัฒนธรรม วัฒนธรรมไทย เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล เมื่อเทียบกบระยะเวลาก่อนหน้านั้น ความสนใจในเรื่องวัฒนธรรมไทยมีไม่มากนัก มีผู้ศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง และเด่น ๆ เพียงไม่กี่คน ที่สำคัญเช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ ศาสตราจารย์พระยาอนุนานราชชน เป็นต้น

อนึ่ง การค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ ไม่ได้รวมประเพณีชีวิตที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ไว้ด้วย เนื่องจากมีผู้ศึกษาไม่มากนัก และรูปแบบของพระราชประเพณีต่าง ๆ ก็ถือเป็นแบบฉบับ และไม่มีการศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นจึงมุ่งศึกษาเฉพาะผลงานการค้นคว้าที่เกี่ยวกับประเพณีชีวิตของคนไทยโดยทั่วไปเท่านั้น

๒. ให้ข้อเสนอแนะหรือทิศทางการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีชีวิตในอนาคต

๓. วิธีการศึกษา

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีผู้ศึกษาค้นคว้าไว้แล้วในเรื่องประเพณีการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย และการปลุกเร้า ของ ๕ ภาค คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดกลางและศูนย์เอกสาร-ประเทศไทย สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หอสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และห้องสมุดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นต้น โดยอาศัยแนวคิดเบื้องต้นทางด้านมานุษยวิทยาเป็นพื้นฐานทางการศึกษาและนำเสนอในรูปของการพรรณาวเคราะห์ (Analytical Description)

บทที่ ๒

ประเพณี : ที่มาและความหมาย

ในการศึกษาความหมายของประเพณี พึงให้ความเข้าใจในความหมายของ "วัฒนธรรม" เป็นอันดับแรก เนื่องจากประเพณีเป็นส่วนหนึ่งหรือของวัฒนธรรม และประเพณีจะมีลักษณะอย่างใดนั้น ก็เป็นผลสืบเนื่องจากวัฒนธรรมเช่นกัน

มีผู้ให้คำนิยามหรือความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ต่าง ๆ กัน เช่น Edward B Tylor ให้ความหมายว่า หมายถึงความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ความรู้ความสามารถ และลักษณะนิสัยอื่น ๆ ซึ่งมนุษย์ได้รับมาในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม (Primitive Culture : Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom, 1871 : 1) Alfred Louis Kroeber ให้ความหมายว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์มี แต่ สัตว์อื่น ๆ ไม่มี และเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้จากผู้อื่น จากบรรพบุรุษ และจากการคิดค้นเพิ่มเติมขึ้น (Anthropology Race, Language, Culture, Psychology, Prehistory, 1948 : 253-310)

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ ทรงบัญญัติคำว่า วัฒนธรรมขึ้น ใช้แทนคำว่า "Culture" ซึ่งแสดงถึงความเจริญงอกงาม (วิทยสารานุกรม ๒๕๐๕ : ๗๗-๗๗๘) และศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชชน ให้ความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ว่า คือวิถีชีวิตหรือดำเนินแห่งชีวิตของชุมชนหมู่หนึ่งซึ่งอยู่รวมกันในที่หนึ่งหรือประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ (วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย, ๒๕๑๖ : ๙)

อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิต หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้นเป็นระบบ สัญลักษณ์และเป็นที่ยอมรับและประพฤตีสืบต่อกันมา แสดงออกทั้งในลักษณะของแนวความคิด และ

ระเบียบประเพณีอันเป็นแนวทางปฏิบัติ หรืออีกนัยหนึ่ง เป็นค่านิยมซึ่งบุคคลในสังคมยึดถือให้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตนในสังคม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพแวดล้อมของสังคม (ค่านิยมของชาวชนบทไทย : ค่านิยมทางวัตถุกับค่านิยมทางระเบียบประเพณี, ๒๕๒๙ : ๑๗) เมื่อคนในสังคมยอมรับในข้อปฏิบัติ หรือยอมรับในค่านิยมของสังคมนั้นแล้ว ประเพณีจึงเกิดขึ้น

พระยาอนุমানราชชนให้คำจำกัดความของคำว่าประเพณีว่า คือความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดี๋ยวกันและสืบต่อมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติก่อนนอกแบบก็เป็นผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี (วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย : ๓๗) เช่นเดียวกับสารานุกรมสังคมศาสตร์ที่ให้คำนิยามของคำว่าประเพณีว่า ประเพณีคือแบบมาตรฐานของพฤติกรรม หรือกระสวนของพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมหนึ่งถูกบังคับให้ปฏิบัติสืบต่อกันมา (Encyclopaedia of Social Science TV., 1931 : 629) กล่าวได้ว่า ประเพณีคือแนวปฏิบัติที่ยึดถือกันมาในสังคม โดยคนรุ่นหลังเรียนรู้จากคนรุ่นก่อน แล้วยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา อาจมีการปรับปรุงแก้ไข แต่ก็เป็น การเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ (วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, ๒๕๓๓ : ๗)

แม้ว่าจะมีผู้ให้ความหมายของคำว่าประเพณีในลักษณะต่าง ๆ แต่ในการศึกษาทางด้านคติชนวิทยา หรือสังคมวิทยา จะนิยมให้ความหมายของคำว่าประเพณีไปทางด้านรูปธรรม คือการ แสดงออกในรูปพิธีกรรมที่สังคมกำหนดให้ประพฤติดำเนินปฏิบัติสืบต่อกันมา

ประเภทของประเพณี

ประเพณีอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท (การศึกษาเรื่องประเพณีไทย, ๒๕๒๔ วัฒนธรรมเบื้องต้น, ๒๕๒๔ และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๕) คือ

จารีตประเพณี (Mores) หมายถึงประเพณีที่สังคมถือว่ามีค่าทางศีลธรรม ถ้าฝ่าฝืนถือว่า เป็นผิดเป็นชั่ว

ชนบประเพณี (Institution) หมายถึงประเพณีที่ตงขึ้นเป็นระบบแบบแผน หรือมีข้อกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นที่ยอมรับในกลุ่มชนและถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

ธรรมเนียมประเพณี (Convention) หมายถึงประเพณีที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญ แม้มีผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตจิตใจอยู่ในชนบประเพณี (Institution) คือ ประเพณีที่วางเป็นระบบแบบแผนไว้โดยตรง หรือโดยปริยาย โดยตรงคือวางเป็นระบบพิธีการไว้แจ้งชัด โดยปริยายคือ รู้กันเอง และไม่ใ้วางเป็นระบบแบบแผนไว้ โดยมีองค์ประกอบหลัก ๕ ประการ (วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย : ๓๐-๓๑) คือ

๑. มีสถานที่ตั้งสถาบัน
๒. มีผู้เกี่ยวข้องอยู่กับสถาบัน
๓. มีผู้ปกครองดูแลเพื่อให้กิจการของสถาบันดำเนินไปด้วยดี
๔. มีระบบแบบแผนเป็นกฎข้อบังคับ
๕. มีระบบพิธีที่ต้องกระทำตามระบบที่สถาบันใ้วางไว้

ดังนั้น ชนบประเพณีจึงเป็นแบบแผนการกำหนดกิจกรรมของมนุษย์ที่ต้องกระทำร่วมกันเพื่อความ เป็นลึริมงคลแก่ตน ครอบครัว และสังคม

ประเพณีกับความเชื่อ

ประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ส่วนใหญ่ผู้ถือปฏิบัติจะลึ้ความหมาย และความสำคัญของประเพณีนั้น ๆ แต่ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ก็เพราะความเคยชินผสมกับความเชื่อทั้งจากศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์ เมื่อกล่าวถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับประเพณีหรือวัฒนธรรม มักหมายถึง ความเชื่อทางศาสนา หรือความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ภูญโย จิตต์ธรรม เขียนเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่ง

ที่ทำให้เกิดศาสนา (ความเชื่อ, ๒๕๒๒ : ๒) ส่วนประกอบของศาสนาและความเชื่อที่สำคัญ มี ๓ ส่วน (วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์... : ๙) คือ

๑. แนวคิด คือความเชื่อในปรมาตม์ที่ถือเป็นความจริงสุดยอดที่ไม่อาจลบล้างได้ แนวคิดนี้อาจแบ่งเป็น

๑.๑ ปรัชญาทางลัทธิศาสนา เช่น การต้องบวชเมื่ออายุ ๒๐ ปีของชายไทย การสังฆมัญญ การทำความดี เป็นต้น

๑.๒ ความเชื่อในภูตผีวิญญาน การเวียนว่ายตายเกิด

๑.๓ ความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่นความเชื่อเรื่องขวัญ เป็นต้น

๒. พิธีกรรม คือประเพณีที่สมาชิกของสังคมยึดถือสืบเนื่องกันมา เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้น ซึ่งในแต่ละพิธีกรรมจะมีกรรมวิธีและขบวนการต่าง ๆ กันไปในแต่ละท้องถิ่น โดยมีแนวคิดเป็นอย่างเดียวกัน

๓. ผู้ประกอบพิธีกรรม คือ ผู้ดำเนินพิธีกรรม ได้แก่ พระภิกษุ หมอผี คนทรง หมอขวัญ เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อทางศาสนาเป็นตัวประกอบที่สำคัญในการกำหนดขนบธรรมเนียม ประเพณีบางอย่าง

บทที่ ๓

การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหมายถึงประเพณีที่จัดทำขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต หรือช่วยเปิดปาล์งที่ชั่วร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ชีวิต ในทางมานุษยวิทยาแบ่งประเพณีเกี่ยวกับชีวิตออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเพณีของแต่ละปัจเจกชน และประเพณีของชุมชน อาจนิยามประเพณีชีวิตของแต่ละปัจเจกชนได้ว่า คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของปัจเจกชนจากสถานภาพหนึ่งไปอีกสถานภาพหนึ่ง หมายความว่าปัจเจกชนที่เป็นสมาชิกของสังคมจะต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ของชีวิต และมีการเปลี่ยนสถานภาพ เช่น การเกิด การแต่งงาน และการตาย เป็นต้น ส่วนประเพณีของชุมชน อาจนิยามได้ว่าหมายถึง ประเพณีที่เกี่ยวกับสวัสดิการของกลุ่ม ของชุมชน ไม่ใช่ของปัจเจกชน และมีเป้าหมายชัดเจน เช่น ประเพณีสงกรานต์ บุญบั้งบุญ วันปีใหม่ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ประเพณีหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตนี้จะกระทำในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ (rites of passage) หรือช่วงแห่งวิกฤตการณ์ในชีวิตของปัจเจกบุคคล (crisis rites) (ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเกิด-ตาย, ๒๕๑๐) กล่าวคือ ประเพณีเหล่านี้จะเกิดเมื่อเราต้องเปลี่ยนสถานภาพไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนวัย เปลี่ยนอาชีพ เปลี่ยนสถานภาพทางสังคม หรือเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม พิธีกรรมหรือประเพณีสำหรับแต่ละขั้นตอนในชีวิตที่สำคัญ คือ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย หรือพิธีศพ และการปลูกเรือน

ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

การเกิดนับเป็นภาวะการณ์ที่สำคัญของชีวิต เนื่องจากเป็นการเริ่มต้นและเป็นเรื่องของความเสี่ยงต่อการจะมีชีวิตรอดหรือไม่ ประเพณีที่เกี่ยวกับการเกิดจึงเป็นสิ่งที่ไม้อาจจะเลืงได้ ศาสตราจารย์ พระยาอนุนามราชธนะได้แบ่งสาเหตุที่ต้องทำพิธีเกี่ยวกับการเกิดไว้ ๓ ประการ (ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต : การเกิด, ๒๕๓๓ : ๑๕) คือ

๑. เพื่อป้องกันเหตุร้ายอันเกิดแก่หญิงมีครรภ์
๒. เพื่อให้คลอดง่าย
๓. เพื่อปกป้องรักษาทารกที่คลอด

เรื่องราวที่เกี่ยวกับการเกิดเริ่มต้นตั้งแต่การตั้งครรภ์ ไปจนถึงการคลอดทารก วิธีการต่าง ๆ ที่ทำกับทารกที่เพิ่งคลอด การอยู่ไฟของมารดา การทำพิธีสู่ขวัญ พิธีรับแม่ชื้อ โภชนาแม่และทารก การศึกษาในเรื่องดังกล่าวมีผู้ค้นคว้ารวบรวมไว้พอสมควรทั้งในรูปงานวิจัย หนังสือ และบทความ อาจแบ่งหัวข้อการศึกษาเป็น ๓ หัวข้อใหญ่ ดังนี้

๑. การศึกษาเกี่ยวกับการเกิดและการเลี้ยงดูบุตร
๒. การศึกษาเกี่ยวกับการทำขวัญเนื่องในการเกิด การโภชนาแม่เด็ก และการโภชนาทารก
๓. การศึกษาเกี่ยวกับการทำขวัญวันเกิด และการสืบชาติ

๑. การศึกษาเกี่ยวกับการเกิดและการเลี้ยงดูบุตร

ดังกล่าวมาแล้วว่า การเกิดเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ กิจประเพณีที่เกี่ยวเนื่องกันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการป้องกัน และปัดเป่าภัยร้ายที่ถือว่าจะมารบกวนและทำอันตรายทารกและมารดา การศึกษาในเรื่องนี้ของแต่ละภาคมีดังนี้

ภาคกลาง

หลักฐานการค้นคว้าที่อาจนับว่าเก่าแก่ที่สุดเท่าที่ค้นพบที่มีการกล่าวถึงประเพณีการเกิดไว้ คือ ตำราพรหมชาติ และคัมภีร์ปฐมจินดา ซึ่งบอกวิธีการฝังรก กำหนดทิศทางและสถานที่ที่จะฝังรกตามวัน เดือน ปีที่เด็กเกิด

งานเขียนของศาสตราจารย์พระยาอนมานราชชน เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด (๒๔๙๘) เป็นผลงานที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีการเกิดอย่างละเอียด และอาจกล่าวได้ว่าสมบูรณ์ โดสรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพร้อมทั้งเปรียบเทียบกับประเพณีการเกิดของชาติอื่น ๆ

นอกจากนี้แล้ว ยังมีผลงานของพระราชวราณกุล (อ่วม) ซึ่งเขียนเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงลูก และมีผู้คัดลอกตีพิมพ์ในหนังสือหลายเล่ม เช่น ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (๒๕๑๑) และลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม ๑ (๒๕๑๕) เป็นต้น

จรรยา บุญโนนเต้ กล่าวถึงประเพณีเกี่ยวกับการเกิดในภาคนี้พนธ์เรื่อง ประเพณีโบราณของไทย (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ๒๕๑๘) ว่า หญิงมีครรภ์ควรนึกถึงพระพุทธรูป และสร้างห้องพระไว้บูชา เพื่อโน้มน้าวจิตใจให้คิดในทางดีเป็นสิริมงคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติตนในระหว่างตั้งครรภ์อย่างระมัดระวัง ไม่ทำในสิ่งที่ผู้ใหญ่ห้ามอย่างเคร่งครัด เหล่านี้เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกันในทุกภาค และเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อซึ่งแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรมหรือประเพณีต่าง ๆ

การศึกษาในเรื่องประเพณีการเกิดและการเลี้ยงดูบุตรของภาคกลาง นอกจากผลงานของศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธนแล้ว ยังมีผู้ศึกษาในแนวเดียวกันอีกหลายคน เช่น ประเพณีไทยกับพระมหाराชาครุ ของอรุณดิษฐ์ วิริยะบุรณะ (๒๕๑๒) เกียรติโบราณคดีประเพณีไทย ของ ส. พลาชน้อย (นามแฝง) (๒๕๑๒) วิทยนาการทางขนบธรรมเนียมประเพณีไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา-รัตนโกสินทร์ ของ ประกอบ โชติประการ (๒๕๑๓) สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม : ครอบครัวยุคศาสนา : ประเพณี ของ สุพิศรา สุภาพ (๒๕๑๐) และ สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย ของ อานนท์ ลาภาภิรม (๒๕๒๕) เป็นต้น ผลงานการค้นคว้าเรียบเรียงเหล่านี้ มีรูปแบบการศึกษาที่เน้นในเรื่องขั้นตอนรายละเอียดของประเพณีการเกิด เริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา การรับบาลทารกตามความเชื่อต่าง ๆ ไปจนถึงการดูแลเด็ก

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาเฉพาะพิธีการบางอย่างในประเพณีการเกิด เช่น การอยู่ไฟ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่อาจละเว้นได้ เสฐียรโกเศศให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิต : การเกิด (๒๕๓๒) ว่า การอยู่ไฟ คือวิธีการทำให้สิ่งสกปรกในร่างกายภายหลังคลอดของมารดาออกมาให้หมด โดยใช้ไฟหรือความร้อนช่วยชำระล้าง ในบทความเรื่อง แคร่อยู่ไฟมารดา

หลังคลอดกับการชำระล้างด้วยไฟ ของ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย ใน เมืองโบราณ (๒๕๓๒) กล่าวถึงวิธีการอยู่ไฟของหญิงหลังคลอดประมาณ ๗-๑๔ วัน ถ้าเป็นท้องแรกจะใช้เวลานาน และต้องเลือกวันออกจากอยู่ไฟเป็นวันดี เมื่อออกจากอยู่ไฟแล้วต้องอาบน้ำมนต์ธรรมสารเพื่อความเป็นสิริมงคลจึงเป็นอันเสร็จพิธี การฝังรกก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีผู้ศึกษาไว้ เนื่องจากธรรมเนียมการฝังรก ทำไม่ค่อยเหมือนกันในแต่ละแห่ง (เกร็ดโบราณคดีประเพณีไทย, ๒๕๑๒) เช่น บางตำราว่าต้องนิมนต์พระมาเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งเครื่องพิธีพราหมณ์ ต้องนำหม้อรกมาเข้าพิธี เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงเอารกไปฝัง แต่ในบางตำราก็ระบุวิธีการอย่างละเอียดทั้งในเรื่องทิศทางการฝังรก การกำหนดวัน เดือนที่จะฝัง เป็นต้น

สำหรับการค้นคว้าวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับขบวนการเกิดเฉพาะหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งทำให้เห็นลักษณะของประเพณี และความเชื่อ ที่อาจเหมือนหรือไม่เหมือนกับประเพณีของสังคมรวม คือ การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมเมืองทุ่งยั้ง ของ นคร พันธ์ณรงค์ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๓๒) ศึกษาประเพณีการเกิดของชาวบ้านตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ และเรื่อง การศึกษาเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ของ ชันญ วังวิภาต (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘) ศึกษาประเพณีการเกิดของชาวหมู่บ้านนาลาว อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาประเพณีการเกิดของกลุ่มชนที่อาศัยในภาคกลาง เช่น ชาวรามัญด้วย (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๓ : ๕๑-๕๕)

ภาคอีสาน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีการเกิด มีความสอดคล้องกันในทุกภาค และเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อ การศึกษาที่แสดงความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับการเกิด เช่น รายงานการวิจัย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนบ้านเฮอ บ้านไถดำ และบ้านไถลาว : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี ของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๐) กล่าวถึงประเพณีการเกิดของชาวบ้านเฮอ จังหวัดศรีสะเกษว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ เช่น ห้ามคนมีครรภ์เดินผ่านที่ ๆ กำลังข้อมไหม เพราะ

เชื่อว่า จะยอมสละไม่ตัด เมื่อคลอดแล้วหมอต่าแจะตัดสายรก แล้วฝังไว้ใต้บันได และก่อกองไฟไว้ข้างบน เชื่อว่าจะทำให้เด็กเป็นคนรักถิ่นฐาน ไม่ทิ้งบ้านเรือน

การศึกษาในเรื่องประเพณีการเกิดของชาวอีสานส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในภาพรวมของชนวนการทั้งหมด ซึ่งมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ประมวลประเพณีมงคลไทยอีสาน ของ พระมหาไพศาล เขมวิสาโล และ สมศักดิ์ จันทร์โพธิ์ศรี (๒๕๑๕) ประเพณีอีสาน ของ ไพฑูริย์ มุกข์ศล ในศิลปวัฒนธรรมไทย (๒๕๒๐) ประเพณีโบราณไทยอีสาน ของ พระมหาปรีชา ปรีชญานิล (๒๕๒๕) และ ประเพณีมงคล พิธีมงคลไทยอีสาน ของ จ.เปริชญ (๒๕๒๖) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเฉพาะกรณี เช่น พิธีโยนกระดัง ซึ่ง สาระ สาระทัศนานนท์ กล่าวไว้ในบทความเรื่อง ประเพณีบางอย่างของจังหวัดเลย ใน วารสารวัฒนธรรมไทย (๒๕๒๘ : ๑๙-๒๕) มีชนวนการเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ คือ เอาเด็กนอนบนหลังกระดัง และในกระดังที่เด็กนอน ถ้าเป็นเด็กผู้ชายจะจัดสมุดดินสอวางไว้ ถ้าเป็นเด็กผู้หญิงจะจัดเข็มกับด้ายวางไว้ แต่ในประเพณีของภาคอีสานจะนำเข็มและหนังสือใบลานแช่น้ำ แล้วนำน้ำนั้นหยอดใส่ปากเด็ก พอเกิดได้ ๓ วัน จะทำพิธีโยนกระดัง บอกกล่าววว่า ถ้าเป็นลูกคนอื่นให้เอาไป ถ้าไม่มารับถือว่าเป็นลูกของตัวเอง ซึ่งประเพณีนี้เชื่อมโยงกับพิธีเชิญแม่ชื่อ และพิธีรับขวัญที่จะกล่าวต่อไป

สำหรับการศึกษาที่เป็นงานวิจัย นอกจากเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนบ้านเฮอ บ้านไทยดำ และบ้านไทยลาวดังกล่าวแล้ว ยังมีงานวิจัยของ สุวิทย์ ธีรศาสตร์ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านโนนตะแบก (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๙) งานวิจัยทั้งสองเรื่องนี้เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านในจังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดชัยภูมิ ตามลำดับ ซึ่งนอกจากจะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ แล้ว ทางด้านวัฒนธรรมยังเห็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น การเกิด ที่มีแนวความคิดความเชื่อที่ใกล้เคียงกัน

ภาคเหนือ

ประเพณีการเกิดของชาวเหนือมีความน่าสนใจ และเกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีของชาวพื้นเมืองหรือชาวไทยชน โดยเฉพาะในเรื่องของพิธีสืบชาติตา ประเพณีการเกิดโดยทั่วไปของชาวเหนือที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว คือ บทความเรื่อง บันทึกจากเมืองเหนือ: ประเพณีการเกิด (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๑ : ๒๐-๒๓) กล่าวถึงประเพณีการเลี้ยงทารกอย่างโบราณ และประเพณีไทยภาคเหนือ (๒๕๑๒) ของ สงวน ทัศนสุนทร เรื่อง วัฒนธรรมไทย ของ สนม คุรุทเมือง (๒๕๑๘) ประเพณีสืบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม ๓ (๒๕๒๙) และวัฒนธรรมล้านนาไทย (๒๕๒๙) ของ มณี พยอมยงค์ โดยเฉพาะในวัฒนธรรมล้านนาไทย มณี พยอมยงค์ได้ให้ข้อวินิจฉัยเกี่ยวกับการฝังรกของชาวเหนือ ซึ่งคล้ายกันกับของอีสานที่ว่า เมื่อเด็กคลอดออกมาและตัดสายรกแล้ว จะเอารกที่ตัดแล้วใส่เกลือ ชมันผง ห่อด้วยใบตอง แล้วเอาไปฝังไว้ที่ใต้บันได โดยอาจจะก่อกองไฟไว้ข้างบน หรือเอาใบหนาดและหนามพุทราใส่ไว้ หรือเอาใบหนาดห้อยตามชายคาเรือนกันพื้นนั้นว่าเพราะความเชื่อว่า ผู้ที่มลูกล่อนในขวัญอ่อน ผู้จะมารบกวน และการที่เอารกฝังใต้บันไดก็เนื่องมาจากสมัยที่ยังเป็นเมืองขึ้นของพม่า พม่าเกรงว่าจะมีคนมีบุญมาเกิดและกู้สุรภาพ จึงให้เอารกของทารกฝังใต้บันไดให้คนเหยียบชนลงจะได้เสื่อม

นอกเหนือจากการศึกษาในลักษณะดังกล่าวแล้ว เบญจา สอดคำเนิน ได้เขียนบทความเรื่อง ความเชื่อและบริโภคนิสัยของประชาชนทางภาคเหนือของประเทศไทย ในสังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย (๒๕๒๑) กล่าวถึงอาหารของหญิงมีครรภ์ ห้ามกินของรสจัด ไม่ค่อยห้ามประเภทของอาหาร แต่นิยมให้กินน้ำมะพร้าว หญิงขณะให้นมลูกควรกินอาหาร เช่น ข้าวเหนียว บั๊งกับเกลือ ข้าวแคบ เนื้อหมูบั้ง เป็นต้น ในเรื่องของอาหารนี้มักกล่าวไว้ในประเพณีการเกิด และประเพณีสืบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม ๓ ด้วย

เนื่องจากภาคเหนือเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งมีความคิดความเชื่อคล้ายกันกับชาวพื้นเมือง ในเรื่องประเพณีการเกิดก็เช่นเดียวกัน ชลธิรา สัตยวิวัฒนา ให้ความเห็น

ใน ลัวะเมืองน่าน (เมืองโบราณ ฉบับพิเศษ, ๒๕๓๐) ว่า ประเพณีเกี่ยวกับการคลอด
ของชาวลัวะเป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาแต่โบราณ ทั้งยังอาจเป็นไปได้ว่าเป็นประเพณีและพิธี
กรรมแบบลัวะแท้ ๆ ซึ่งสังคมไทยเป็นฝ่ายรับเอาวัฒนธรรมลัวะมากกว่าลัวะเป็นฝ่ายรับวัฒนธรรมไทย

สำหรับชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ก็มีพิธีกรรมต่างกันไปตามความคิดความเชื่อของแต่ละ
เผ่า เช่น ในเรื่องรกภายหลังคลอด ชาวเขาจะนำรกไปแขวนตามกิ่งไม้ ส่วนอีกก็ มูเซอ จะฝัง
ไว้ใต้ถุนบ้าน (ชาวเขาเผ่าเข้า ชาวเขาเผ่าอีกก็ ชาวเขาเผ่ามูเซอ, ๒๕๑๘) ในขณะที่เดียวกัน
ชาวม้งนิยมฝังรกของทารกเพศหญิงไว้ใต้แคร่นอนของแม่ และฝังรกของทารกเพศชายไว้ที่เสา
กลางบ้านเป็นต้น (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๑ : ๓๗-๕๕)

ภาคใต้

เนื่องจากดินแดนทางตอนใต้ของไทยเป็นแหล่งรับอารยธรรมจากที่ต่าง ๆ ตลอดจนเป็น
ที่อยู่อาศัยของคนหลายศาสนาและหลายความเชื่อ โดยเฉพาะศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ดังนั้น
ประเพณีต่าง ๆ จึงมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง

แนวความคิดเกี่ยวกับการเกิดของชาวภาคใต้ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ (๒๕๒๔)
กล่าวว่า มาจากความเชื่อที่ว่ามารดาจะตั้งครรภ์ได้โดยการจุดของวิญญาณ ซึ่งจะบอกเหตุให้รู้
ส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของดาวตก ถ้าดาวตกลงใกล้บ้านใด บ้านนั้นจะมีคนเริ่มตั้งครรภ์ และใน
บทความเรื่องประเพณีเกี่ยวกับการเกิดของชาวปักษ์ใต้ ของ ปรีชา นุ่นสุท ใน วิษชา (๒๕๒๓ :
๕๑-๗๕) ก็กล่าวถึงความเชื่อในเรื่องการเกิดโดยเฉพาะในเรื่องบุญวาสนาว่า ถ้าผู้เป็นแม่กินดิน
หมายความว่า ลูกที่จะเกิดมาจากที่ต่ำ เป็นต้น

การศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเกิดและการเลี้ยงดูบุตร ที่เน้นในเรื่องของ
การปฏิบัติตนของหญิงมีครรภ์ เช่น ชีวิตไทยปักษ์ใต้ ของ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ (๒๕๒๓) สืบจาก

ประเพณีท้องถิ่นภาคใต้ ๕ จังหวัด ในเขตการศึกษา ๓ สงขลา ของ สำนักงานศึกษาธิการเขต ๓ สงขลา (๒๕๒๕) และวัฒนธรรมสาร ของ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสตูล (๒๕๒๗) ซึ่งกล่าวถึงประเพณี การอาบน้ำเจ็ดเดือน คือ พิธีให้หญิงมีครรภ์ ๗ เดือน และมีบุตรคนแรกอาบน้ำ เป็นต้น และ เนื่องจากดินแดนภาคใต้มีชนชาวมุสลิมอาศัยอยู่จำนวนมาก มีชนบทร่วมประเพณีที่แตกต่างไป จากชาวพุทธ ในเรื่องประเพณีการเกิดก็เช่นเดียวกัน ประมุข อุกฤษณ์กุล ได้ศึกษาไว้ในพิธีเกี่ยว กับการเกิดของชาวไทยมุสลิมในเรื่อง เล่าจากชาวใต้ ชุดที่ ๒ (๒๕๓๑) และในเรื่อง สมบัติ ไทยมุสลิมภาคใต้ ของ ประพนธ์ เรืองณรงค์ (๒๕๒๔) จะเห็นได้ว่าประเพณีบางอย่างที่เกี่ยวกับการ เกิดของชาวมุสลิมมีความใกล้เคียงกับประเพณีของคนไทยพุทธ เช่น จะให้เด็กเกิดใหม่นอน ในถาดที่ปูด้วยเบาะ ถ้าเป็นเด็กชายจะวางเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็ก เช่น มีดพับไว้ใต้เบาะ ถ้า เป็นเด็กหญิงจะวางเครื่องประดับทองไว้ใต้เบาะ ซึ่งก็คล้ายกับประเพณีร้อนกระดังงของไทยใน แต่ละภาค นอกจากนี้ ประเทือง เครือหงส์ ได้ศึกษาประเพณีการเกิดของชาวน้ำไว้ใน ชาวน้ำ (ชาวละ) ในเมืองไทย (๒๕๑๙) ด้วย

๒. การศึกษาเกี่ยวกับการทำขวัญเนื่องในการเกิด โคนผมไฟเด็ก และโกนจุก

"ขวัญ" หมายถึงสิ่งที่ไม่มิตัวตน เชื่อว่ามีอยู่ในคน สัตว์ สิ่งของมาตั้งแต่เกิด ถ้า ขวัญยังอยู่กับตัวใครก็ทำให้คนนั้นอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ใช่ ไม่ทุกข์ และไม่ตาย (การศึกษาศิลปและ ประเพณี, ๒๕๑๗) ความเชื่อในเรื่องขวัญมีอยู่ทั่วทุกภาค เพราะเป็นเรื่องของขวัญกำลังใจและ ความเป็นสิริมงคล จ. เปรี๊ยะกุล กล่าวถึงประเพณีทำขวัญเนื่องในการเกิดทั้งทำขวัญวันและขวัญ เดือนใน ประเพณีและพิธีมงคลของไทย (๒๕๒๑) ว่า ประเพณีทำขวัญวันเป็นการป้องกันภัยที่จะ เกิดแก่บุตรที่เกิดใหม่เมื่อคลอดได้ ๓ วัน เพราะถือว่าเด็กคลอดภายใน ๓ วัน ยังเป็นลูกผี พอลูกที่ ๔ จึงเป็นลูกคน และประเพณีทำขวัญเดือนจะทำเมื่ออายุเด็กครบ ๑ เดือน เป็นการรับ ขวัญเพื่อสร้างความมั่นใจว่าเด็กรอดพ้นอันตราย

ภาคกลาง

เสฐียรโกเศศ ได้เขียนเกี่ยวกับการทำขวัญเด็กแรกเกิดไว้อย่างละเอียด รวมทั้งให้ข้อวิจารณ์ในเรื่อง พิธีผูกขวัญ ทำขวัญ ไว้ด้วย (วารสารศิลปากร, ๒๔๙๖ : ๗๐-๗๙)

การทำขวัญเด็กแรกเกิดมีความสัมพันธ์กับแม่ชื่อตั้งปรากฏในโครงการแม่ชื่อ ซึ่งเสฐียรโกเศศกล่าวว่า การทำขวัญเกี่ยวเนื่องกับพิธีร่อนหรือโยนกระดิ่ง ตามแนวความคิดว่าผีเป็นเจ้าของลูก เมื่อครบกำหนด ๓ วัน หลังจากการคลอด ก็จะถามผีว่าเอาเด็กหรือไม่ ถ้าไม่เอาจะถือว่าเป็นลูกของตัวเอง โดยเอาเด็กนอนในกระดิ่งแล้วร่อนถามพอบเป็นพิธี ผีในที่นี้คือแม่ชื่อนั่นเอง จากนั้นจึงทำพิธีผูกขวัญ

แม่ชื่อเป็นใคร มาจากไหน และสำคัญอย่างไรนั้น เสฐียรโกเศศได้ยกโครงการแม่ชื่อจากจารึกวัดพระเชตุพนฯ มาอธิบายอย่างครบถ้วนรวมความว่า แม่ชื่อคือผู้ที่คอยรับความตัวเด็กที่เพิ่งเกิด ด้วยเหตุนี้ พ่อแม่จึงต้องหาวิธีป้องกันเด็กจากผี ด้วยการตั้งชื่อให้ห่างไกล (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๕ : ๕-๑๑) และต้องมีพิธีรับแม่ชื่อกายหลังเด็กเกิดได้ ๓ วัน (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๕ : ๖๘-๗๐) อย่างไรก็ตาม เต็มสิริ บุญยสิงห์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องแม่ชื่อกว่า แม่ชื่อคือคนที่ถูกอุปโลกให้มาเป็นผู้ขอชื่อเด็ก ภายหลังจากการร่อนกระดิ่งถามลูกใครให้เอาไป ตามแนวความคิดดั้งเดิมว่า ผีเป็นเจ้าของลูกมาก่อน แต่ในภายหลังเป็นความเข้าใจปะปนกันว่าแม่ชื่อคือผี (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๗ : ๕๑-๕๗) ประเพณีการทำขวัญเด็ก จะทำอีกครั้งเมื่อเด็กมีอายุครบ ๑ เดือน ถือเป็นารับขวัญและเป็นพิธีใหญ่ โดยมากมักรวมพิธีนี้กับพิธีโกนผมไฟ เพราะผมไฟต้องโกนตอนเด็กอายุ ๑ เดือนเช่นกัน

พิธีทำขวัญเดือนเป็นพิธีผสมระหว่างพุทธกับพราหมณ์ เสฐียรโกเศศกล่าวถึงการโกนผมไฟว่า โดยมากเป็นเรื่องของชาวกรุงผู้มีฐานะมั่งคั่งทำกัน และต้นตำรับวิธีการโกนผมไฟยังหาที่มาไม่ได้ อย่างไรก็ตาม พิธีนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าเด็กจะรอดพ้นอันตราย

การโกนผมจะเหลื่อตรงกลางกระหม่อมไว้ ปล่อยให้ยาวไว้จุก และเมื่อถึงเวลาอันควร คือ เด็กชายอายุประมาณ ๑๓ ปี เด็กหญิงอายุประมาณ ๑๑ ปี ก็จะทำพิธีโกนจุก หรือ ตัดจุกต่อไป การโกนจุกจึงเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นหนุ่มสาว

สุรดิษฐ์ วิวิษะบุรณะ กล่าวถึงพิธีเนื่องในการตัดจุกอย่างละเอียด (ประเพณีไทยฉบับพระมหาราชครู, ๒๕๑๒) ว่า พิธีการโกนจุกเป็นต้นกำเนิดของพระวิฆเนศวร ปัจจุบันเป็นพิธีประจำปีที่โบสถ์พราหมณ์ นอกจากนี้ เอนก นาวิกมูล ได้เขียนมูลเหตุของการไว้จุก ในบทความเรื่อง จุก แกละ โก๊ะเป็ย (เมืองโบราณ, ๒๕๒๒ : ๒๕-๓๕) โดยอธิบายพิธีโกนจุกของสามัญชนทั่วไป

นอกจากการทำขวัญวัน และการทำขวัญเดือนของชาวบ้านทั่วไปแล้ว เสฐียรโกเศศ ยังศึกษาการทำพิธีสมโภชเดือน ซึ่งเป็นพิธีหลวงไว้ด้วย (ประเพณีไทยเกี่ยวกับเทศกาล, ๒๕๓๐)

ภาคอีสาน

ชาวไทยอีสานเชื่อว่า ขวัญคือสิ่งที่ไม่มีตัวตน แต่มีประจำอยู่ในตัวคนตั้งแต่เกิด ถ้าขวัญอยู่กับตัวใครก็ทำให้คนนั้นอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ใช่ ไม่ทุกข์ และไม่ตาย ดังนั้นการทำขวัญเด็กอ่อนแรกเกิดจึงเป็นเรื่องสำคัญ และการศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการเกิดของชาวไทยอีสานจึงมีเรื่องของการทำขวัญเด็กอยู่ด้วย เช่น ประมวลประเพณีมงคลไทยอีสาน ของ พระมหาไพศาล เขมวิสาโล และสมศักดิ์ จันทร์โพธิ์ศรี (๒๕๑๕) งานวิจัยของ ทนทอง ศรีประจง เรื่องประเพณีเกี่ยวกับชีวิตบ้านหนองลมพุก ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี (๒๕๑๙) และประเพณีโบราณไทยอีสาน ของ พระมหาปรีชา ปริญาโณ (๒๕๒๕) เป็นต้น

ในเรื่องการบาศศรีสุตรขวัญ ของ มนัส สุขสาธ (๒๕๒๖) กล่าวถึงความจำเป็นของการทำพิธีบาศศรีสุตรขวัญ ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยอีสาน ถือว่าทำพิธีแล้วจะเป็น

มงคลตลอดชีวิต การสูตรวัญจะทำในคราวแม่ออกกรมหรือภายหลังการอยู่ไฟ และสูตรวัญ
เด็กน้อย เป็นต้น จากการวิเคราะห์บทสูตรวัญจังหวัดเลย ของ ชำคริต อนันทรามัน (๒๕๒๖)
พบว่า ชาวจังหวัดเลยมีความเชื่อในเรื่องการยกลูกให้ผี การที่พี่จะเอาไปเลี้ยงได้ก็ต้อง
แปรสภาพจากสิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งไม่มีชีวิต อันเป็นผลให้เด็กตาย ดังนั้น เด็กเกิดใหม่จึงต้องมีการสู
ตรวัญ และบอกให้พี่มาเอาไป ถ้าไม่เอาไปพันวันนี้ต้องถือเป็นลูกคน แนวคิดนี้สอดคล้องกับความ
คิดความเชื่อในเรื่องแม่ชื้อ และการร่อนกระดังของภาคกลาง (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๕ :
๑๙-๒๕)

สำหรับการโกนผมไฟ และการโกนจุกนั้นใน ของดีโคราช ของ สำนักงานคณะกรรมการ-
การวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๒๕) กล่าวว่า เป็นไปด้วยวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ใหญ่ที่เคารพและ
ญาติมารวมกัน และยังเป็นกรรรวมทูนสินให้แก่เด็กด้วย เนื่องจากการโกนจุก โกนผมไฟ เป็นพิธี
พราหมณ์ ดังนั้น จึงไม่ใช่ความนิยมของคนอีสานโดยทั่วไป

ภาคเหนือ

การศึกษาเรื่องการทำขวัญเนื่องในการเกิด การโกนผมไฟ และการโกนจุกของ
ภาคเหนือเท่าที่สำรวจ ยังไม่พบว่ามีการศึกษากันมาก การศึกษาส่วนใหญ่เน้นในเรื่องชบวน
การการเกิด หรือประเพณีการคลอดลูก และการสืบชาติ อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาเกี่ยว
กับชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศ ก็มีกรกล่าวถึงการโกนผมไฟเด็กเมื่ออายุ
ได้ ๑ เดือนด้วย (ชาวเขาเผ่าเย้า, ๒๕๑๘)

ภาคใต้

ชาวไทยภาคใต้ให้ความสำคัญกับการทำขวัญเด็ก และเรื่องแม่ชื้อ เช่น การศึกษา
ประเพณีการทำขวัญเด็กชาวปักษ์ใต้ ของ ปราณี ขวัญแก้ว ใน ชีวิตไทยปักษ์ใต้ (๒๕๒๓)

กล่าวถึงพิธีเชิญแม่ชื้อ และจุดมุงหมายของการทำขวัญเพื่อให้เด็กอายุขึ้น การเชิญแม่ชื้อในเรื่อง พิธีกรรมต่าง ๆ ในนครศรีธรรมราชที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ของ สุวิทย์ ทองศรีเกตุ (๒๕๒๓) เป็นต้น นอกจากนี้ ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ (๒๕๒๔) เล่ม ๑ และในบทความเรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับการเกิดของชาวปักษ์ใต้ ในชีวิตไทยปักษ์ใต้ ชุดที่ ๘ (๒๕๒๓) โดย ปรีชา นุ่นสุข ได้กล่าวถึงพิธีเปิดปากเด็ก ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งของพิธีเชิญแม่ชื้อและรับขวัญเด็ก

สำหรับพิธีโกนผมไฟ และโกนจุกนั้น ปรีชา นุ่นสุข กล่าวไว้ในประเพณีพื้นบ้าน ตำบลนาสาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช (๒๕๒๗) ว่า พิธีโกนผมไฟจะทำภายหลังเด็กเกิดได้ ๓ วัน จากนั้นจะให้ไว้จุก พออายุได้ ๑๒-๑๕ ปี ก็จะทำพิธีโกนจุก เช่นเดียวกับในบทความเรื่อง กิระดังไคยินมา พิธีโกนจุกเด็กหญิงชาวปักษ์ใต้ ของ โสภรต์มี ในวารสารวัฒนธรรมไทย (๒๕๐๙ : ๑๘-๒๐) ที่กล่าวถึงพิธีโกนจุกของเด็กผู้หญิง ซึ่งจะทำพิธีนี้เมื่ออายุได้ ๑๓-๑๕ ปี โดยจะไปตัดที่วัด แล้วโกนผมนางสาวห่มขาวรับศีล ๘ หรือบวชชี ๓-๗ วัน แล้วสึกเป็นอันเสร็จ พิธีโกนจุก อย่างไรก็ดี ปัจจุบันนี้ ประเพณีนี้เกือบสูญหาย เนื่องจากความนิยมในการไว้จุกมีน้อยลง

สำหรับการศึกษาประเพณีการเกิดของชนกลุ่มน้อยที่อาศัยทางภาคใต้พบว่า มีการศึกษาในเรื่องพิธีการไว้จุกและการโกนจุกของชาวลาวโข่ง หรือไทยทรงดำ ในจังหวัดเพชรบุรี ของ พ. สิบธุเสก ใน วารสารวัฒนธรรมไทย (๒๕๑๑ : ๕๐-๕๕)

นอกจากชาวไทยภาคใต้ที่นับถือศาสนาพุทธจะมีพิธีโกนผมไฟแล้ว ชาวมุสลิมก็มีพิธีโกนผมไฟด้วยเช่นกัน โดยจะทำพิธีระหว่าง ๗ วันหลังคลอด ผู้ทำพิธีคือ โต๊ะอิหม่าม ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนา (สมมติไทยมุสลิมภาคใต้, ๒๕๒๘)

๓. การศึกษาเกี่ยวกับการทำบุญวันเกิดและการสืบชาติ

การทำบุญวันเกิดและการสืบชาติ ต่างมีจุดมุ่งหมายใหญ่อันเดียวกันคือ เพื่อให้เกิด

ความสุขและอายุยืน การศึกษาเรื่องประเพณีทำบุญวันเกิดเท่าที่สำรวจพบว่า ภาคเหนือมีการศึกษากันมากเช่นเดียวกับภาคกลาง สำหรับภาคอีสานการศึกษาในเรื่องนี้ยังมีน้อย ในขณะที่ภาคใต้ยังไม่พบว่ามีการศึกษาเรื่องนี้

ภาคกลาง

ชนา สารภี กล่าวถึงความเป็นมาของประเพณีทำบุญวันเกิดในบทความเรื่อง ประเพณีทำบุญวันเกิด (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๘ : ๓๔-๕๔) เช่นเดียวกับ ส. พลายน้อย ที่กล่าวถึงในหนังสือเรื่อง ประเพณีทำบุญวันเกิด (๒๕๒๘) ว่า เริ่มมีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗ ด้วยพระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษาของคนเรามีอายุครบ ๑ รอบมาได้ เป็นเรื่องที่น่ายินดี และควรบำเพ็ญกุศลในวาระนั้น การทำบุญวันเกิดจึงเป็นพิธีที่เกิดขึ้นในวังก่อน จากนั้นจึงแพร่หลายมายังชาวบ้านทั่วไป

การทำบุญวันเกิดมักนิยมทำเมื่ออายุได้ ๒๕ ปี ๕๐ ปี หรือ ๖๐ ปี เพื่อต่ออายุให้ยืนยาว การศึกษาในเรื่องนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของพิธีการที่นิยมปฏิบัติโดยทั่วไป (ประเพณีทำบุญ, ๒๕๐๘) เช่น ตำราพิธีมงคลไทย ของ พิศิษฐ์ ปัญจันทร์สิงห์ (๒๕๑๒) พิธีชีวิต ของ พระเทพคุณากร (๒๕๑๓) คู่มือประเพณีไทย ของ กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ (๒๕๒๔) เป็นต้น

ภาคเหนือ

มณี พยอมยงค์ ให้ความหมายของพิธีสืบชะตาซึ่งเป็นประเพณีของชาวพื้นบ้านล้านนา ใน วัฒนธรรมล้านนาไทย (๒๕๒๔) ว่า เป็นพิธีมงคลสืบอายุให้เจริญยืนยาว มีความสุข ทำในหลายโอกาส เช่น วันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน เจ็บป่วย หรือ เมื่อหมดธุระน่าจะเคราะห์ร้าย นอกจากนี้ ชูรัตน์ ศักมงคล ยังได้แบ่งประเภทของประเพณีสืบชะตาเป็น ๒ แบบ คือ สืบชะตาเมือง กับสืบชะตาบุคคล โดยรับแนวความคิดจากพราหมณ์ แต่ผู้ประกอบพิธีคือสงฆ์ (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๗ : ๕๐-๕๕)

การศึกษาในเรื่องประเพณีสืบชาติตามที่ เป็นบทความ หนังสือ และวิทยานิพนธ์ ที่เป็น บทความ เช่น พิธีสืบชาติ ของ สงวน สุทธิรัตน (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๐๙ : ๕๘-๕๑) และหนังสือ เรื่อง วัฒนธรรมไทย ของ สันม คุรุเมือง (๒๕๒๘) ที่เป็นวิทยานิพนธ์ เช่น เรื่อง สืบชาติ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖) ของ นิตยา จันทภาสกร ซึ่งศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สืบชาติที่ไม่ปรากฏยุคสมัย โดยนำความรู้ทางด้านอักษร วิทยา มาใช้ในการวิเคราะห์ นอกจากนี้ ยังศึกษาความมุ่งหมาย ประเภทของการสืบชาติ การ ดำเนินพิธีกรรม สถานที่ บุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น นอกจากนี้ ก็มีวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษา เบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย-พะเยา ของ พงศธร เกษสวัสดิ์ (จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘) ซึ่งกล่าวถึงความ เป็นมาของประเพณีนี้พอเป็นสังเขป

ภาคอีสาน

แม้ว่าจากการสำรวจพบว่าการศึกษาเกี่ยวกับการทำบุญวันเกิด หรือการสืบชาติของ ชาวไทยอีสานมีจำนวนน้อย คือมีการกล่าวถึงในงานค้นคว้าภาคนี้พอประกอบการศึกษา เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต บ้านหนองลุมพุก ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี ของ ชุนทอง ศรีประจง (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๑๙) แต่จากการศึกษาใน เรื่องของ "ขวัญ" ซึ่งเป็นความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุด และการสู่ขวัญทำได้ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งคน สัตว์ บ้านเรือน ยานพาหนะ การศึกษาเรื่องขวัญของชาวอีสาน จึงน่าจะเป็นการศึกษาที่ให้ความหมายเช่นเดียวกับการสืบชาติของชาวล้านนา ซึ่งต่างก็มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ ด้วยเช่นกัน การศึกษาในแนวนี้นั้น เช่น ประเพณีสู่ขวัญก่อง ของ พระอธิธานุวัตร เขมจารี ใน คติความเชื่อของชาวอีสาน (วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, ๒๕๒๘) เป็นพิธีเรียกขวัญให้แก่คน ป่วยไข้ ให้มีกำลังใจ และหายจากโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนี้มีภาคนี้พอ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ ของ บังอร ศรีสุวรรณ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๒) บายศรีสู่ขวัญ ของ นวลจันทร์ องค์กราพร (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๓) และพิธีบายศรีสู่ขวัญ (อีสาน) ของ สุภาวี รอดอยู่ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๘) เป็นต้น

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

-๒๑-

จากการสำรวจการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับประเพณีการเกิด อาจกล่าวได้ว่า การศึกษา
ประเพณีการเกิดของภาคกลางมีจำนวนมากกว่าการศึกษาในเรื่องเดียวกันของภาคอื่น ๆ ดังแสดงใน
ตารางที่ ๑ ดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการเกิด
แบ่งตามประเภทของผลงาน

ภาค	ประเภทของผลงาน			รวม
	หนังสือ	วิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ภาคนิพนธ์	บทความ	
กลาง	๒๙	๘	๑๓	๕๐
อีสาน	๘	๓	๑	๑๒
เหนือ	๙	๓	๕	๑๗
ใต้	๑๑	-	๒	๑๓
รวม	๕๗	๑๐	๒๑	๘๘

การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการบวช

เป็นประเพณีไทยแต่โบราณที่นิยมให้ชายที่มีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์บวชเป็นพระภิกษุ เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นคนสุก คือคนที่ได้รับการอบรมมาดีแล้ว รู้จักบาปบุญคุณโทษ และเป็นลูกพระศาสนา แต่ถ้าชายใดไม่ได้บวชเรียน ถือกันว่าไม่ใช่ลูกพระศาสนา ยังเป็นดิบอยู่ ไม่มีใครเขานับหน้าถือตา แม้จะไปขอลูกสาวใครเขาก็รังเกียจไม่ยอมยกให้ (ประเพณีต่าง ๆ ของไทย, ๒๕๒๔) ดังนั้น การบวชจึงเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน การศึกษาเรื่องการบวชของแต่ละภาคมีดังนี้

ภาคกลาง

การศึกษาในเรื่องพิธีการของการบวช ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาสาเหตุของการบวช พิธีบวช ระเบียบการลาสิกขา คุณสมบัติของผู้จะบวช ในประเพณีและพิธีมงคลของไทย ของ จ. เปรี๊ญ (๒๕๒๑) กล่าวว่า การบวชเป็นสามเณรนิยมทำเมื่อเด็กโกนจุกแล้ว โดยพ่อแม่จะนำเด็กมาฝากกับพระให้เรียนรัฐชนบทธรรมเนียมและท่องจำคำบรรพชาก่อนจะถึงเวลาบวช ชาวภาคกลางให้ความสำคัญกับการบวชพระหรือบวชนาคมากกว่าการบวชเณร ดังนั้น พิธีการบวชสามเณรจึงไม่เป็นพิธีเอิกเกริกเหมือนการบวชนาค ซึ่งจัดเป็นพิธีมหิฬาร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสุมมตอมรพันธุ์ ทรงเขียนเกี่ยวกับประเพณีการบวช นาคไว้อย่างละเอียดใน ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ (๒๕๐๘) อธิบายวิธีบวชตั้งแต่ครั้งพุทธกาล คือการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา การบวชด้วยการรับสารณคมน์และการบวชแบบญัตติจตุตถกรรม เช่นเดียวกับที่เสฐียรโกเศศบรรยายไว้ใน ประเพณีต่าง ๆ ของไทย (๒๕๒๔)

เสฐียร คมพาวาส กล่าวถึงการแห่ นาคใน วารสารวัฒนธรรมไทย (๒๕๑๕ : ๑๕-๒๐) ว่า การแห่ นาคสมัยก่อนจะทำกันทั้งวัน โดยให้ นาคขี่ช้าง มีม้าหน้าขบวน มีการเล่นร่วมขบวน เช่น กลองยาว แตรวง พอตกเข็นก็กลับมาที่บ้านนาค และทำขวัญ มีหมอขวัญหลายคน ตอนเช้า

มีกระบวนนำหน้าคไปวัด โดษขี้มาไป การแห่หน้าคในลักษณะนี้ส่วนมากจะเป็นที่นิยมในภาคกลาง แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยทำกันแล้ว

ในเรื่องประเพณีการทำขวัญภาค ซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อที่สอดคล้องกันในทุกภาค ด้วยความเชื่อที่ว่าทุกคนมีขวัญไว้รักษาตัว การทำขวัญภาคจึงทำให้เกิดมงคลแก่ภาค (ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา, ๒๕๐๕) ดังนั้นการบวชโดยทั่วไปจึงต้องมีการทำขวัญภาคอยู่ด้วย

นอกจากจะมีการศึกษาเกี่ยวกับพิธีการบวช คุณสมบัติของผู้บวช ภารกิจของผู้ที่จะบวชแล้ว วิถี พิณคนเงิน ได้กล่าวถึงประเภทของการบวชว่ามี ๕ ประเภท คือ บวชตามประเพณี บวชหนังสือสาร บวชผลาญข้าวสุก และบวชสนุกตามเพื่อน (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๕ : ๕๘-๕๙) แต่เหตุผลที่แท้จริงของการบวชนั้นเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาผู้มีพระคุณ และเพื่อสืบพระศาสนา ซึ่งผลที่ได้คือความอิ่มเอมเปรมใจในผลบุญที่ตนได้รับ ในระยะปี ๒๕๓๘ มีบทความที่เกี่ยวกับการบวชทั้งแบบธรรมดาทั่ว ๆ ไป กับแบบนาคหลวง ในวารสารวัฒนธรรมไทย ค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่นี้อาจจะเป็นวิธีการอุปสมบท คุณสมบัติของผู้บวช ข้อเสนอนั้นในการบวช และในส่วนของการอุปสมบทนาคหลวง จะเป็นความเป็นมาและหลักปฏิบัติในการบวช

ภาคอีสาน

แนวความคิดในการบวชของชาวไทยภาคอีสานก็เช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ที่ถือเป็นความจำเป็นของผู้ชายที่ต้องบวชเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปี จึงจะเรียกว่าคนสุก วิธีการบวชของชาวภาคอีสานมีความคล้ายคลึงกับวิธีการบวชโดยทั่ว ๆ ไป แต่ที่ให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือเรื่องทำขวัญภาค เนื่องจากในวิถีชีวิตของชาวภาคอีสานมักมีการสู่ขวัญอยู่เสมอ เพื่อเรียกพลังทางจิต (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๓๘ : ๕๕-๕๕) และการสู่ขวัญภาคก็เป็นหนึ่งในการสู่ขวัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีชีวิตของชาวอีสาน

การศึกษาเกี่ยวกับพิธีการบวชของชาวอีสาน นอกเหนือจากหนังสือที่มีผู้เขียนไว้หลายเล่มแล้ว เช่น ประเพณีไทยและเรื่องน่ารู้ ของ สมพงษ์ เกวียงไกรเพชร (๒๕๑๕) ซึ่งกล่าวถึงประเพณีการบวชของจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดกาฬสินธุ์ ประเพณีอีสาน ของ ไพฑูรย์ มีกุล (๒๕๒๐) และ ประเพณีมงคล พิธีมงคลไทยอีสาน ของ จ.เปรี๊ญ (๒๕๒๑) เป็นต้นนั้น ยังมีการศึกษาค้นคว้าในลักษณะของงานวิจัยด้วย คือ การศึกษาประเพณีและความเชื่อของชาวภูไทชะเงย ของ นันทวัฒน์ ปัญญาเจริญ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗) กล่าวถึงการบวชขนาดของชาวภูไทชะเงยในจังหวัดสกลนคร งานวิจัยของ จุฑา บุญโนแท้ และชุนทอง ศรีประจง และ โครงการศึกษาสภาพและปัญหาสังคมชนบทไทย : กรณีศึกษา ตำบลอ่างศิลา อำเภอพิบูลย์มังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗) เป็นต้น งานค้นคว้าวิจัยดังกล่าวเป็นการศึกษาวิถีชีวิตของคนอีสานในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยศึกษาวิถีการบวชของกลุ่มคนเหล่านั้นด้วย

สำหรับการศึกษาในเรื่อง สู้ขวัญาคของชาวอีสาน ส่วนใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในเรื่องการบายศรีสู่ขวัญ เช่น ภาคนิพนธ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ในช่วงปี ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๒๕ มีการศึกษาในหัวข้อพิธีบายศรีสู่ขวัญ กล่าวถึงความหมายของการบายศรี และจุดมุ่งหมายของพิธีนี้ ซึ่งรวมการบวชด้วย เช่นเดียวกับงานวิจัยเรื่ององค์ประกอบในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านเป็ด ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ของ สุกัญญา ภักตราชัย และคณะ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๘) กล่าวถึงการสู่ขวัญาคในพิธีบรรพชาอุปสมบท เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้บวชให้รู้ภาระและรู้จักบุญคุณของพ่อแม่

ภาคเหนือ

ประเพณีการบวชของชาวภาคเหนือ จะให้ความสำคัญกับการบวชเพศมากกว่าการบวชพระ โดยเรียกว่า ประเพณีบวชลูกแก้ว มณี พยอมยงค์ กล่าวถึงการบรรพชาอุปสมบทของชาวล้านนา ใน ประเพณีสิบสองเดือน ล้านนาไทย เล่ม ๒ (๒๕๒๙) ว่ามีชื่อเรียกไปตามแต่ละท้องถิ่น ดังนี้

ปอยน้อย คือ งานขนาดเล็ก จัดเฉพาะญาติมิตร

ปอยบวช คือ บรรพชาสามเณร

ปอยเป็กร์ คือ อุปสมบทพระภิกษุ มาจากคำทำายของอุปสัมปทาเปกชะ

ปอยลูกแก้ว คือ งานบวชที่มีการแห่ลูกแก้ว หรือแห่นาค

ปอยล้างลอง คือ ประเพณีปอยบวชสามเณรของชาวไทยใหญ่

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการเตรียมบวชโดยละเอียดทุกขั้นตอนด้วย

การจัดงานปอยบวช จะจัด ๒ วัน วันแรกเรียกวันดา คือวันสักดิบ วันที่สองคือวันบวช จะมีการแห่ลูกแก้วหรือแห่นาค การบวชลูกแก้วนี้เห็นนิยมบวชอายุ ๑๒-๑๔ ปี (ประเพณีไทยต่าง ๆ, ม.ป.ป.)

การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการบวชของภาคเหนือมีทั้งที่เป็นหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย ซึ่งนอกจากจะเป็นการศึกษาประเพณีการบวชของชาวเหนือโดยทั่วไปแล้ว ยังมีการศึกษาประเพณีการบวชของชาวไทยใหญ่หรือที่เรียกว่า "ปอยล้างลอง" โดยเฉพาะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนยังรักษาประเพณีนี้มาอยู่จนปัจจุบัน การศึกษาเกี่ยวกับ "ปอยล้างลอง" ส่วนใหญ่เป็นบทความในวารสารวัฒนธรรมไทย เช่น เรื่อง "ปอยล้างลอง" (๒๕๒๙ : ๕๗-๖๕) ของ สมยศ สิงห์คำ "ล้างลอง" ของ โกศล ศรีมณี (๒๕๓๒ : ๖๘-๗๓) และปอยล้างลองของคนไตที่แม่ฮ่องสอน (สารคดี, ๒๕๒๘ : ๑-๒๐, ๘๐-๘๓) ของ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย สาระการศึกษากล่าวถึงการบวชของคนไทยใหญ่ว่ามี ๒ แบบ คือ ล้างลองกับข้ามดืบ ข้ามดืบ คือ การบวชอย่างไม่มีพิธีรีตอง และพิธีปอยล้างลองเพิ่งมีการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นิยมจัดในเดือนมีนาคม ถึงพฤษภาคมของทุกปี ปกติจัด ๓ วัน คือ วันแรกเป็นวันรับล้างลอง วันที่สองเป็นวันแห่เครื่องไทยทาน และวันที่สามเป็นวันบวช และถวายเครื่องไทยทาน

นอกจากแม่ฮ่องสอนแล้ว ยังมีการศึกษาประเพณีการบวชของชาวจังหวัดอุดรธานี (วัฒนธรรมพื้นบ้านเมืองทุ่งยั้ง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๒) ของชาวจังหวัด

เพชรบูรณ์ (ประเพณีการบวชขนาดบ้านนางัว จังหวัดเพชรบูรณ์ วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์, ๒๕๒๘) ของ
ชาวจังหวัดนครสวรรค์ (วัฒนธรรมไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๘) และ
ของชาวจังหวัดสุโขทัย (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๓๐ : ๑๐-๑๑)

การศึกษาในเรื่องประเพณีเกี่ยวกับการบวช นอกจากจะเป็นการบวชของถิ่นต่าง ๆ
แล้ว ยังมีการศึกษาประเพณีการบวชของชาวเขาเผ่าเขา ซึ่งสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการ
ปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ (๒๕๑๘) ได้รวบรวมไว้ว่า ประเพณีการบวชของชาวเขาเกิดขึ้น
จากความเชื่อว่าเป็นการสร้างบุญให้แก่บรรพบุรุษและตนเอง การบวชของชาวเขามี ๒ แบบ คือ
บวชกึ่งตั้ง หรือ บวชน้อย ใช้เวลา ๒-๓ วัน ผู้บวชมีอายุ ๑๒ ปีขึ้นไป และการบวชแบบโตยไซ้
หรือ บวชใหญ่ ใช้เวลา ๗ วัน ผู้บวชต้องเคยผ่านการบวชน้อยมาก่อน และต้องมีอายุครบ ๒๐ ปี
ผู้ทำพิธีคือหมอผี อาจกล่าวได้ว่า ประเพณีการบวชของชาวเขาคลายคลึงกับของภาคกลางที่ต้อง
บวชเฒ่าก่อนแล้วจึงบวชพระ แต่การบวชของชาวเขาเป็นการผสมกันระหว่างพุทธกับผี

ภาคใต้

การบวชของภาคใต้มีความใกล้เคียงกับประเพณีการบวชของภาคกลาง ในบทความ
เรื่องประเพณีการบวชเร็นของชาวปักษ์ใต้ ของ ปรีชา นุ่นสุข ในวารสารวิชา (๒๕๒๗) กล่าวว่า
ประเพณีการบวชของชาวปักษ์ใต้ไม่แตกต่างจากที่อื่น เพราะมีส่วนสัมพันธ์กับพิธีสงฆ์อยู่มาก รูป
แบบการประกอบพิธีเป็นไปตามพิธีสงฆ์ พิธีกรรมของชาวบ้านแทรกอยู่บ้างเป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น
สิ่งที่ขาดไม่ได้ในงานบวชของชาวภาคใต้ คือ "ยาหมอม" มีลักษณะเนื้อเหนียว ละเอียดยืดเหมือน
กอละแม ทำสำหรับเลี้ยงพระและแขกที่มาร่วมงาน และแจกจ่ายให้คนที่มาในงานเอากลับไปบ้าน

การศึกษาในเรื่องประเพณีการบวชของชาวไทยภาคใต้เท่าที่สำรวจไม่พบมากนัก อาจ
เนื่องจากภาคใต้มีผู้นับถือศาสนาอื่นอยู่มาก นอกเหนือจากพุทธศาสนา เช่น ศาสนาอิสลาม ดังนั้น
การศึกษาในเรื่องดังกล่าวจึงมีอยู่จำกัด เท่าที่พบว่ามีการศึกษาไว้แล้ว ส่วนใหญ่เป็นบทความใน

วารสาร วิชา ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ทางวิชาการของวิทยาลัยครุศรีธรรมราช เช่น บทความ เรื่อง อันเกี่ยวกับการบวช (๒๕๑๙ : ๒๙-๓๕) ของ เอี่ยม อุบลพันธ์ุ ประเพณีการบวช ของ ภาคใต้ (๒๕๑๙) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง พิธีกรรมต่าง ๆ ในนครศรีธรรมราชที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ ของ สุวิทย์ ทองศรีเกตุ (๒๕๒๓) และเรื่อง ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ของ จิวรรณ วารณประเสริฐ และคณะ (๒๕๒๕) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การศึกษาในเรื่องประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการบวชนั้น ทางภาคกลางมีการศึกษากันมาก ดังจะเห็นได้จากตารางที่ ๒ รองลงไปคือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ตามลำดับ โดยการนำเสนอจะออกมาในรูปของหนังสือและบทความในวารสาร ส่วนการค้นคว้าในงานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ยังมีจำนวนน้อย

ตารางที่ ๒ แสดงการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการบวช
แบ่งตามประเภทของผลงาน

ภาค	ประเภทของผลงาน			รวม
	หนังสือ	วิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ภาคนิพนธ์	บทความ	
กลาง	๓๑	๒	๑๔	๔๗
อีสาน	๗	๕	-	๑๑
เหนือ	๑๒	๒	๖	๒๐
ใต้	๒	๑	๒	๕
รวม	๕๒	๙	๒๒	๘๓

ประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงาน

การแต่งงานเป็นขั้นตอนหนึ่งของชีวิต เป็นการแสดงถึงความเป็นผู้ใหญ่พร้อมที่จะเริ่มต้นชีวิตและสร้างครอบครัวของตนเอง ขั้นตอนของประเพณีแต่งงาน มีความเหมือนและใกล้เคียงกันในแต่ละภาค คือ จะเริ่มจากการสู่ขอ หมั้นหมาย และแต่งงาน การแต่งงานในแต่ละท้องถิ่นจะเรียกชื่อต่างกัน ภาคใต้เรียกงานกินข้าวเหนียว หรือ กินเหนียว ภาคตะวันออกเจียงเหนือเรียก กินดอง ภาคเหนือเรียก กินแขก การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการแต่งงานในแต่ละภาคพอประมวลได้ดังนี้

ภาคกลาง

งานคันทวีเรียบเรียงในเรื่องของประเพณีการแต่งงานของไทย ที่อาจกล่าวได้ว่าสมบูรณ์ทั้งเนื้อหาสาระ เหตุผล ความหมาย และวิธีการปฏิบัติ ตามขั้นตอนที่นิยมกันคือ ผลงานการศึกษาของพระยาอนุนามานราชธาน ได้แก่ หนังสือเรื่อง ประเพณีเบ็ดเตล็ดของเสฐียรโกเศศ (๒๕๐๘) ประเพณีเนื่องในการแต่งงานบ่าว-สาว (๒๕๓๒) และปลูกเรือน-แต่งงาน (๒๕๒๖) ก่อนหน้านั้นสมเด็จพระราชาธิบดีราชานุภาพ ทรงวินิจฉัยประเพณีแต่งงานอย่างโบราณไว้แล้ว โดยทรงวิเคราะห์พิธีแต่งงานของไทยแต่โบราณ เริ่มตั้งแต่ไปทาบทามสู่ขอ การกำหนดทุนสิน และหาฤกษ์แต่งงาน เป็นต้น ไปจนถึงฤกษ์ส่งตัวเจ้าสาว (นิตยสารการประชาสังเคราะห์, ๒๕๑๗ : ๕๑-๕๕) นอกจากนี้ พระยาราชวราณกุล (อ่วม) ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ศึกษาเรื่องประเพณีการแต่งงานอย่างละเอียดและมีผู้นำผลงานมาตีพิมพ์ เช่นใน ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (๒๕๑๑) และใน ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ เล่ม ๑ (๒๕๑๕)

แนวการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการอธิบายความเป็นมาและวิธีการในการแต่งงานตามขั้นตอน ซึ่งเป็นพิธีแบบโบราณที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังมีการศึกษาวิจัยที่แยกแนวออกมา เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง วิทยนาการในประเพณีแต่งงานของไทย

ของ สุนันทา วุฒิมานานนท์ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๕) ศึกษาเปรียบเทียบพิธีแต่งงานของไทยโบราณกับพิธีแต่งงานของไทยในกรุงเทพฯ ฯ ปัจจุบัน เช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์เรื่อง การเลือกคู่ครอง ของ กรรณิกา โชติกุล (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๖) ซึ่งให้ความหมายของการเลือกคู่ครอง พิธีหมั้นของไทยเปรียบเทียบกันทั้ง ๕ ภาค และวิเคราะห์สถาบันการหมั้นในสังคมไทย นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีแต่งงานแนวประหยัด (๒๕๒๗) อธิบายขั้นตอนของพิธีแต่งงาน และแนะแนวทางปฏิบัติของสมาชิกภรรยา ธรรมเนียมของผู้ครองเรือน ตลอดจนการวางแผนครอบครัว

การศึกษาในแนวนอกจากงานวิจัยแล้ว ยังมีผู้เขียนบทความเพื่อแนะนำการแต่งงานให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ทั้งทางด้านสังคม และเศรษฐกิจ เช่น บทความเรื่อง พิธีแต่งงานแนวประหยัด ของ สมยศ สิงห์คำ และคณะ (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๖ : ๘๖-๖๑) แนะนำพิธีการแต่งงานแบบประหยัดทุกขั้นตอน ตั้งแต่การสู่ขอจนถึงพิธีแต่งงาน และเพื่อให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน สุพิศรา สุภาพ จึงรวมการค้ำน้ำพองพระจันทร์เอาไว้ในขอบข่ายการสมรสด้วย ใน สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยาม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี (๒๕๒๐)

สำหรับการศึกษาเรื่องการแต่งงานของชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีถิ่นอาศัยในพื้นที่ภาคกลาง มีผู้ศึกษากันอยู่บ้าง เช่น ชาวลาวโซ่ง ซึ่งอาศัยในหลายจังหวัด เช่น สุโขทัย พิษณุโลก นครปฐม รูปแบบการศึกษามีทั้งที่เป็นบทความ หนังสือ และงานวิจัย ได้แก่ บทความเรื่อง ลาวโซ่ง ของ ชูชีพ อุดมชัย และคณะ (วารสารเมืองโบราณ, ๒๕๑๘ : ๒๓-๓๓) หนังสือเรื่อง ประเพณีและพิธีมงคล ของ จ. เป็รียณ (๒๕๒๑) งานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์ฟื้นฟูงานเทศกาลและงานประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของเพศหญิงแห่งประเทศไทย (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘) และเรื่อง พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง ของ วาสนา อรุณกิจ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙) นอกจากนี้ มีการศึกษาเฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง เช่น สารนิพนธ์เรื่อง ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาในอำเภอทุ่งเสลี่ยมในทัศนะของอาสาสมัคร ของ เฉลิมพร ศิริรัชตพงษ์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓) กล่าวถึงการหมั้นและการแต่งงานของชาวบ้านที่อาศัยในอำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

การแต่งงานของคนชนวนเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๙ : ๕๗-๕๓) และ การแต่งงานของชาวรามัญ (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๓ : ๕๓-๕๕) เป็นต้น

ภาคอีสาน

ประเพณีการแต่งงานของชาวอีสานเรียกกันโดยทั่วไปว่า การกินดอง ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นอาจไม่เหมือนกัน วรรณพันธ์ กล่าวถึงประเพณีกินดองในบทความเรื่อง ชนบประเพณี ความเชื่อ และพิธีการแต่งงาน (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๙ : ๑๑-๑๙) ว่า การกินดองที่แท้จริงนั้น เมื่อหญิงและชายรักชอบพอกัน ฝ่ายชายต้องส่งผู้ใหญ่ไปลู่ขอกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะเรียกค่าสินสอดทองหมั้น สินสอดนี้เรียก "ค่าดอง" เมื่อตกลงกันแล้วว่าฝ่ายใดจะไปอยู่กับอีกฝ่ายใด ก็จะมีวันทำพิธี ส่วนมากนิยมทำระหว่างเดือน ๑๒ ถึงเดือน ๒

การศึกษาในเรื่องการแต่งงานของชาวอีสานอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทคือ

๑. การศึกษาประเพณีการแต่งงานของภาคอีสานในลักษณะทั่ว ๆ ไป

การศึกษาในแนวนี้นี้ เป็นการกล่าวถึงพิธีกรรม และขั้นตอนในการแต่งงานตามแนวสากล คือ เริ่มตั้งแต่ การเกี้ยวพาราสี การลู่ขอ การหมั้นหมาย และการแต่งงาน การศึกษาในแนวนี้นี้ เช่น ประมวลประเพณีมงคลไทยอีสาน ของ พระมหาไพศาล เขมวิสาล และ สมศักดิ์ จันทร์โพธิศรี (๒๕๑๕) ประเพณีโบราณของไทย ภาคนิพนธ์วิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ของ จรุง บุญโนนเต้ (๒๕๑๘) ประเพณีกินดองภาคอีสาน ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ของ สมหญิง จันทร์วิเศษ (๒๕๑๓)

ผลงานการค้นคว้าเรียบเรียงเหล่านี้แสดงให้เห็นภาพรวมของพิธีการแต่งงานของชาวอีสานตั้งแต่ต้นจนจบขบวนการ พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่ก็ยังใช้ถือปฏิบัติกันมา โดยเฉพาะ

ในเรื่องการสู้วัว ยังเป็นหัวใจสำคัญของพิธีแต่งงานของชาวอีสานจนปัจจุบัน

๒. การศึกษาประเพณีการแต่งงานของภาคอีสานเฉพาะท้องถิ่น

เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมีอาณาเขตที่กว้างขวาง ความคิดความเชื่อของคนที่อยู่ในบริเวณดังกล่าวจึงแตกต่างกันไป แม้ส่วนใหญ่จะมีความคิดในแนวเดียวกัน แต่รายละเอียดปลีกย่อยในเรื่องของพิธีการอาจไม่เหมือนกันทีเดียว การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรม เช่น การแต่งงาน จึงมีผู้ศึกษาเฉพาะท้องถิ่นในภาคอีสาน เช่น การแต่งงานของบ้านหนองลุมพุก ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี การแต่งงานของชาวตำบลอ่างศิลา อำเภอพิบูลย์มังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี และของชาวบ้านโนนตะแบก จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น โดยเฉพาะการศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวจังหวัดเลย มีทั้งที่เป็นหนังสือ และบทความ เช่น ใน ประเพณีไทยและเรื่องน่ารู้ ของ สมพงษ์ เกียรียงไกรเพชร (๒๕๑๔) ความรู้เรื่องเมืองเลย ของ รังสฤษดิ์ สรรพอาษา (๒๕๒๖) และ บทความเรื่อง ประเพณีบางอย่างของจังหวัดเลย ของ สาร สารทัศนานนท์ ใน วารสารวัฒนธรรมไทย (๒๕๒๔ : ๑๙-๒๕) เป็นต้น พิธีกรรมของแต่ละท้องถิ่นเหล่านี้ จะมีลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนกัน เช่น การแต่งงานของชาวนครพนมใน ประเพณีและพิธีมงคลของไทย ของ จ. เปรี๊ญ (๒๕๒๑) จะมีพิธีถึง ๓ ครั้ง คือ มีการฆ่าวัวควาย และ มีงานรื่นเริง ๓ วัน จากนั้นคู่ฟัวเมียจะมาขอขมาผู้ใหญ่ ต่อมาอีก ๓-๕ วัน ต้องฆ่าวัวควายและทำพิธีกรรมเหมือนเดิมอีก ๒ ครั้ง จึงจะถือว่าเสร็จพิธีการแต่งงาน ส่วนพิธีการแต่งงานของชาวอำเภอภูพานาราม จังหวัดมหาสารคาม ผู้จะเป็นบ่าวสาวต้องผ่านชบวนการตามขั้นตอนถึง ๙ ครั้ง เริ่มจากการสืงขอไปจนมีบุตรได้ ๕ คน ฝ่ายชายต้องหาวัวไปให้บ้านฝ่ายหญิง ซึ่งถือเป็นชบวนการขั้นที่ ๙ และเป็นอันเสร็จพิธี เช่นเดียวกับบางท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ ศิริชะเกษ เมื่อมีการสืงขอกันแล้ว ฝ่ายชายจะอยู่กับฝ่ายหญิงได้เลขจนเกิดบุตรแล้วจึงจัดทำพิธีแต่งงานภายหลัง (ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๒๐)

นอกจากการศึกษาเฉพาะถิ่นแล้ว ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับการแต่งงานของชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ เช่น ชนเผ่าภูไท ซึ่งมีพิธีกรรมและความคิดความเชื่อคล้ายคลึงกับคนไทยภาคอีสานโดยทั่วไป

จากสารนิพนธ์เรื่องการศึกษาประเพณีและความเชื่อของชาวภูไทชะเงส ของ นันทวัฒน์ ปัญญาเจริญวัฒน์ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗) ศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวภูไทซึ่ง เรียกว่า ประเพณีกินดอง และเรียกการเกี่ยวพาราสีว่า ประเพณีลงช่วง เช่นเดียวกับชาวไทยภาค อีสาน แต่ก็มีชาวภูไทบางกลุ่มที่เรียกพิธีแต่งงานว่า ป่าซู้ หรือ พระซู้ (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๖ : ๕๑-๕๓) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาในเรื่องประเพณีการแต่งงานของชาวผู้ไท ของ กัญญา ศรีวัฒนากุล และ นงนุช ทฤษฎี (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๖) เป็นการศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวผู้ไทที่ตำบลกุดหว้า อำเภอภูพาน จังหวัดกาฬสินธุ์ และบทความเรื่อง ประเพณีของชาวภูไทดำ แห่งหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเข็ยงคาน จังหวัดเลย ของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (วารสารเมืองโบราณ, ๒๕๒๒ : ๕๑-๕๕) เป็นต้น

๓. การศึกษาประเพณีการแต่งงานของภาคอีสานเฉพาะประเพณีการลงช่วง

ดังได้กล่าวแล้วว่า ขั้นตอนการแต่งงานของชาวอีสานมีลักษณะเช่นเดียวกับขั้นตอนการ แต่งงานของคนในภาคอื่น ๆ แต่ลักษณะการเกี่ยวพาราสีของคนทางภาคอีสานมีลักษณะเด่นที่น่าสนใจ เรียกว่าประเพณีการลงช่วง มีความคล้ายคลึงกับประเพณีการแ้วสาวของชาวล้านนา

การศึกษาที่เน้นในเรื่องประเพณีลงช่วง เช่น ปากอีสาน ของ คำหามาน คนไค (๒๕๒๑) กล่าวไว้โดยละเอียดว่า มักจะเริ่มกันในฤดูหนาวหลังการเก็บเกี่ยวข้าวและพืชผล เป็น กิจกรรมที่ทำในตอนกลางคืน ผู้หญิงจะหางานเล็ก ๆ น้อย ๆ มาทำ ฝ่ายผู้ชายจะเข้ามาทักทาย และเล่นดนตรีพื้นเมืองไปด้วย ส่วนพ่อแม่ผู้หญิงจะแอบอยู่ในบ้าน ในบทความเรื่อง ประเพณีลงช่วง ของ อุบล บัวศรี (วารสารเมืองโบราณ, ๒๕๒๖ : ๑๐๘-๑๐๙) กล่าวว่า ถ้าถึงขั้นจะจริงจกกันแล้ว เรียก "ขันสาว" คือหนุ่มตามสาวไปคุยต่อบนบ้าน จากนั้นจึงมีพิธีสู่ขอตามมา

ในเรื่องการเกี่ยวพาราสีนี้ชาวอีสานจะใช้พญาในการเกี่ยว เช่นเดียวกับคำอู้บ่าว อู้สาวของชาวไทยภาคเหนือ ซึ่ง ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนกุล ได้ศึกษาไว้แล้วในการศึกษาเปรียบเทียบคำอู้บ่าวอู้สาวล้านนาและพญาเกี่ยวอีสาน (๒๕๒๖)

ภาคเหนือ

การแต่งงานของชาวภาคเหนือเรียกว่า "งานกินแขก" พงศธร เกษสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงความหมายของการกินแขก ใน วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัด เชียงราย-พะเยา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘) ว่า การกินแขกหมายถึงการเชิญแขกมาเลี้ยงในวันแต่งงาน ก่อนแต่งงานมีการเชิญพาราสี เมื่อเป็นที่ตกลงกันแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวจะกินประตูเมื่อขึ้นเรือนแล้วจึงแสดงสินสอด หมอขวัญจะทำพิธีผูกข้อมือ และบาชศรีเรียกขวัญ

ลักษณะขั้นตอนการแต่งงานของชาวเหนือมีความใกล้เคียงกับชาวอีสาน เช่น การเชิญพาราสี ชาวเหนือเรียก "อยู่ช่วง" หรือ อยู่นอก (ชาวอีสานเรียกลงช่วง) เป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวรู้จักกันเพื่อตัดสินใจเลือกคู่ครอง

การศึกษาเกี่ยวกับการแต่งงานของชาวภาคเหนือ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในภาพรวม เริ่มตั้งแต่การอยู่ช่วงไปจนถึงงานกินแขก การศึกษาในแนวนี้เช่น วัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ ของ ทูม ฌ บางช้าง (๒๕๐๗) เล่าเรื่องเมืองเหนือ ว่าด้วยประเพณีท้องถิ่น ของ ลำพูน ไชยวรศิลป์ (๒๕๒๐) ความเชื่อและประเพณีของล้านนาไทย (๒๕๒๖) และ ความรู้เกี่ยวกับล้านนาไทย เรื่องประเพณีนักขัตฤกษ์ของล้านนาไทย และนิทานจากคร่าว อุทาหรณ์ (๒๕๒๘) ของ มณี พยอมยงค์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาเรื่องพิธีแต่งงานของจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือ คือ จังหวัดตาก พิษณุโลก ลำพูน แม่ฮ่องสอน ซึ่งจะเป็นรายละเอียดปลีกย่อยของพิธีของแต่ละจังหวัด เช่น การแต่งงานของชาวจังหวัดตาก จ.เปริชญ กล่าวไว้ในประเพณีและพิธีมงคลของไทยว่า ต้องปลุกมะพร้าวเส็งทาสระหว่างบ่าวสาว ถ้างอกงามก็ถือว่าอยู่เย็นเป็นสุข เจ้าบ่าวต้องมีขันสูลูหรือของหมั้น คือ ขนม ๒-๓ ภาค ไปหมั้นไว้ก่อน และเวลาแต่งงานต้องมีขันหมากเอก คือ มีเหล้า เป็ด ไก่ หมู หมาก พลุ อย่างละ ๓๐ และขนมต้มด้วย

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับพิธีแต่งงานของชนเผ่าต่าง ๆ ที่อาศัยในดินแดนภาคเหนือ เช่น ชาวเขานั้น การแต่งงานของชาวลัวะ มีผู้ศึกษามากกว่าชนกลุ่มอื่น เช่น วิทยานิพนธ์ เรื่องการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยชาวลัวะ ในภาคเหนือของประเทศไทย ของ ชาญชัย จีรวรรณกิจ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๙) และ บทความเรื่อง ลัวะเมืองน่าน ของ ชลทิรา สัตยวิวัฒนา (เมืองโบราณฉบับพิเศษ, ๒๕๓๐) งานค้นคว้าสองชิ้นนี้แสดงให้เห็นขั้นตอนของ พิธีการแต่งงานของลัวะอย่างละเอียด นอกจากนี้ ยังมีผลงานการรวบรวมของสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ (๒๕๑๘) ซึ่งศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ ชนบทรรมนิยม ประเพณี ตลอดจนการแต่งงานของชาวเขาเผ่าเข้า เผ่าอ้อ ก้อ เผ่ามูเซอ ไว่ฉ่าย

ภาคใต้

พิธีแต่งงานของชาวไทยภาคใต้เรียกได้เป็นสองอย่างคือ งานกันข้าวเหนียว หรือ ประเพณีไว้ม้าย เนื่องจากดินแดนภาคใต้เป็นที่รวมของวัฒนธรรมไทยพุทธ และวัฒนธรรมไทยมุสลิม ดังนั้น ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตจึงแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ประเพณีการสมรสก็อาจเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการผสมผสานและรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน

การศึกษาในเรื่องการแต่งงานของชาวไทยภาคใต้จึงมีสองรูปแบบ คือ ศึกษาการแต่งงานของชาวไทยพุทธ และศึกษาการแต่งงานของชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ (๒๕๓๙) ให้รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงานของสองวัฒนธรรมอย่างชัดเจนทั้งรูปแบบและขบวนการ การศึกษาในรูปแบบนี้ เช่น ประเพณีไทยโบราณ ของ สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร (๒๕๑๕) กล่าวถึงประเพณีการแต่งงานของไทยพุทธ และไทยมุสลิมในจังหวัดนครศรีธรรมราช

สำหรับประเพณีการแต่งงานของชาวไทยพุทธ เท่าที่ปรากฏผลงาน เป็นการศึกษา ประเพณีการแต่งงานของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ใน สารวาทประเพณีท้องถิ่นภาคใต้ ๕ จังหวัด

ในเขตการศึกษา ๓ (๒๕๒๕) ประเพณีพื้นบ้าน ตำบลนาสาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรี
ธรรมราช (๒๕๒๗) และ การแต่งงานของชาวเพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ใน ประเพณีไทย
และเรื่องน่ารู้ ของ สมพงษ์ เกียรติไกรเพชร (๒๕๑๕) เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ชาวไทย
พุทธนิยมแต่งงานในเดือนยี่ ๓ ๕ ๖ ๙ และ ๑๑ นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาการแต่งงานของ
ชุมชนตากใบ จังหวัดนราธิวาส ใน สารนิพนธ์เรื่อง ชุมชนตากใบ ของ วุฒิพล รัตตะมาน
(มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕)

ส่วนการแต่งงานของชาวไทยมุสลิมนี้ มีผู้ศึกษาไว้แล้ว เช่น งานวิจัยเรื่อง ประเพณี
ที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ของ จวีวรรณ
วรรณประเสริฐ และคณะ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๒๕) สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้ ของ
ประพนธ์ เรืองณรงค์ (๒๕๒๗) และ เรื่องเล่าจากชาวดัตช์ ของ ประมูล อุกฤษพันธ์ (๒๕๓๑)
 เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาประเพณีการแต่งงานของชาวน้ำ ซึ่งอาศัยอยู่ตามเกาะ
ชายฝั่งในมหาสมุทรอินเดียแถบอ่าวภูเก็ต และทะเลอันดามัน คือ เรื่อง ชาวน้ำ(ชาวเล) ใน
เมืองไทย ของ ประเทือง เครือหงส์ (๒๕๑๙) และ ประเพณีไทยโบราณ ของ สมพงษ์ เกียรติ
ไกรเพชร (๒๕๑๕)

จากการรวบรวมผลงานการศึกษาค้นคว้าในเรื่องประเพณีการแต่งงานของทั้ง ๕ ภาค
ดังกล่าวมาแล้ว พอจะสรุปได้ว่า เป็นการศึกษาที่มีผู้สนใจกันมาก คือสามารถรวบรวมได้ ๑๐๙
เล่ม แยกเป็นหนังสือ ๖๘ เล่ม งานวิจัย ๒๒ เล่ม และบทความ ๑๙ เล่ม ดังปรากฏในตาราง
ที่ ๕

ความสนใจในการศึกษาเรื่องประเพณีการแต่งงานนี้ อาจเป็นเพราะถือเป็นประ
เพณีมงคล เป็นการเริ่มต้นชีวิตที่ต้องรับผิดชอบตัวเองอย่างเต็มที่ และเนื่องจากความเป็นมงคล

และจากความเชื่อที่ว่า เมื่อเริ่มต้นดีก็จะดีไปตลอด ทำให้คนสนใจที่จะปฏิบัติอย่างถูกต้องตามประเพณีนิยม ด้วยเหตุดังกล่าวคงจะทำให้เกิดการค้นคว้ารวบรวมกันมากขึ้น ตลอดจนการหาแนวทางที่สะดวกและประหยัด จนเกิดเป็นการปรับปรุงยกต์ประเพณีพิธีการให้เกิดความทันสมัย ขณะเดียวกันก็ยังคงความมีสาระและคุณค่าในตัวเองด้วย

ตารางที่ ๕ การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการแต่งงาน

แบ่งตามประเภทของผลงาน

ภาค	ประเภทของผลงาน			รวม
	หนังสือ	วิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ภาคนิพนธ์	บทความ	
กลาง	๓๖	๗	๑๑	๕๔
อีสาน	๑๑	๑๐	๕	๒๖
เหนือ	๑๒	๒	๕	๑๙
ใต้	๙	๒	-	๑๑
รวม	๖๘	๒๑	๒๐	๑๐๙

ประเพณีเกี่ยวกับการตาย

ในวงจรแห่งชีวิตที่สที่สุดคือความตายที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ประเพณีเกี่ยวกับการตายจึงต้องเกิดขึ้นและเป็นประเพณีชีวิตที่สำคัญเช่นเดียวกับประเพณีชีวิตอื่น ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมด

จากการรวบรวมผลงานการศึกษาและค้นคว้าวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับประเพณีการศพ พอจารย์แกนแนวทางการศึกษาแต่ละภาคดังนี้

ภาคกลาง

๑. การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการตายโดยทั่ว ๆ ไป

การศึกษาในลักษณะนี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมพิธีการทั้งหมดตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือ การเผาศพ และเก็บอัฐิ การศึกษาค้นคว้าในแนวนี้อาจกล่าวได้ว่าสมบูรณ์และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปคือ ผลงานของเสฐียรโกเศศ ได้แก่ ประเพณีเบ็ดเตล็ดของเสฐียรโกเศศ (๒๕๒๘) ประเพณีเนื่องในเทศกาล (๒๕๑๖) วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย (๒๕๑๖) และเรื่องการตาย (๒๕๓๑) หนังสือเหล่านี้เป็นการรวบรวมความคิดความเชื่อ และขั้นตอนพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการตายไว้อย่างครบครัน พร้อมการวิเคราะห์และเปรียบเทียบ นอกจากผลงานของเสฐียรโกเศศแล้ว ยังมีผู้คนที่ศึกษาในแนวเดียวกันนี้อีก เช่น เกษม บุญศรี เขียนเกี่ยวกับประเพณีทำศพ (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๐๘ : ๓๘-๔๑) กล่าวถึงความเป็นมาของประเพณีการทำศพว่าเริ่มแรกมาจากการทิ้ง คือเมื่อมีการตายเกิดขึ้น คนในหมู่บ้านอื่น ๆ จะย้ายถิ่นฐานไปตั้งที่ใหม่ ต่อมาเมื่อมีการตั้งหลักแหล่งที่แน่นอนแล้วก็เปลี่ยนมาเป็นวิธีการฝัง โดยจะฝังรวมกับข้าวของของคนที่ยังมีชีวิต ต่อมาใช้วิธีการเผาเพราะกลัวคนอื่นจะมาขุดสมบัติเหล่านั้นไป ในหนังสือเรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต (กรมศิลปากร, ๒๕๑๑) ก็เป็นการรวบรวมผลงานของผู้วิจัย คือ เรื่องการทำศพ เรียบเรียงโดย พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ และเสถียร พันธะรังษี และ

เรื่อง ประเพณีทำศพ เรียบเรียงโดยพระจรรยา ชวนะพัฒน์ และหลวงวิศาลดรุณกร นอกจากนี้ มีตำราพิธีมงคลไทย ของ พิเศษร์ ปัญจันทรสิงห์ (๒๕๑๒) ประเพณีไทย จัดพิมพ์โดยกระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๑๒) และ ประเพณีไทยฉบับพระมหาราชครู ของ อรุณดิษฐ์ วิริยะบุรณะ (๒๕๑๒) เป็นต้น

๒. การศึกษาเฉพาะกิจพิเศษบางอย่างในประเพณีเกี่ยวกับการทำศพ

การศึกษาในแนวนั้นเป็นการศึกษาพิจารณาบางอย่างของประเพณีที่เกี่ยวกับการตาย เช่น ในเรื่อง แลไปข้างหน้า ของ ส.พลายน้อย (ม.ป.ป) ศึกษาความเป็นมาและความหมายของการตรวจน้ำให้ผู้ตาย ว่าเป็นการมอบหรือยกสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งไม่อาจยกมอบให้ได้แก่ผู้ตาย เป็นการแสดงความปรารถนาขอให้ผลบุญนั้นจงบังเกิดผล และเป็นการแผ่ส่วนกุศล นอกจากนี้ ยังศึกษาเรื่องการทำทานมะนาวในงานศพ พบหลักฐานว่าเกิดขึ้นในงานหลวงสมัยรัตนโกสินทร์เป็นครั้งแรก โดยจัดต้นกล้วยพฤกษ์ไว้ ๕ ต้น ทุกต้นมีผลมะนาวกองไว้สมมติว่าเป็นผลกล้วยพฤกษ์ และในผลมะนาวนั้นจะใส่เงินไว้สำหรับให้ทาน

ในเรื่องการปลงศพ การเผาศพ ก็มีผู้ศึกษาไว้พอสมควร เช่น มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย ของ อานนท์ อาภาภิรม (๒๕๑๕) ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีเอาเงินใส่ปากศพ และประเพณีการเผาศพ บทความเรื่อง ธรรมเนียมพระสงฆ์สวดหน้าไฟ ของ เรืองอรณวิบูลย์ (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๙ : ๑๗-๒๒) ศึกษาเรื่องการสวดพระอภิธรรมสำหรับการจุดไฟเผาศพ ซึ่งจะต้องนำบทพระธรรม ๗ คัมภีร์ ซึ่งมีตัวย่อว่า ส วิ ธา ปุ ก ย ป จะนำบทพระอภิธรรมอื่น ๆ มาสวดไม่ได้ สำหรับจำนวนพระสงฆ์ ๘ รูป ที่สวดพระอภิธรรมนี้ เปรียบเสมือนธาตุทั้ง ๕ ที่ก่อรูปเป็นตัวมนุษย์ และสิ่งทั้งหลายในโลก นอกจากนี้ ยังมีหนังสือเรื่อง พระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ของ น.อ.สมภพ ภิรมย์ ร.น. (๒๕๒๑) กล่าวถึงการปลงศพ การเผาศพ และลักษณะของเชิงตะกอน บทความเรื่อง ประเพณีไทย ของสมเด็จพระราชาธิบดีจกนโรทัย (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๕ : ๕-๑๑) และเรื่อง ปลงศพ ของ ประพัฒน์

ตรีณรงค์ (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๒๙ : ๒๕-๒๙) ก็กล่าวถึงประเพณีการเผาศพ ความหมายของการปลงศพ การจุดเทียนกาลละเมียด การเวียนรอบเชิงตะกอน และการชักผ้าบังสุกุล

ในเรื่องการบำเพ็ญกุศลให้กับผู้ตาย มีผู้ศึกษาไว้ เช่น ประเพณีพิธีไทย ของ ม.จ. พูนพิสมัย ศัลยกุล (๒๕๑๗) คู่มือประเพณีไทย ของ กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ (๒๕๒๕) และวัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย ของ วิเชียร รัตการ (๒๕๒๙) นอกจากนี้ยังมี เรื่องนำรู้เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ของ สมทรง บุญญฤทธิ์ (๒๕๒๕) แนะนำการปฏิบัติตนของผู้ไปงานศพ การใช้ดอกไม้จันทน์และรูปเทียนเผาศพ วิธีทอดผ้าบังสุกุล และการสวดพระอภิธรรมหน้าศพ และเรื่องบันทึกของศุภาสินี ของ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนามหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (๒๕๓๒) กล่าวถึงเรื่องการกราบศพให้กราบเพียงครั้งเดียว และต้องกราบพระพุทธรูปก่อน เป็นต้น

๓. การศึกษาประเพณีพระศพของเจ้านาย

ประเพณีพระศพของเจ้านายหรือพระบรมวงศานุวงศ์เป็นเรื่องที่น่าสนใจ เนื่องจากมีวิธีการที่เป็นพิธีการมากกว่าการศพโดยทั่วไป และเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยได้พบเห็นมากนัก การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง ประเพณีพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ของ จีราภา นະมาตร์ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๓) เป็นการศึกษาพระราชพิธีงานพระศพ ลักษณะของโกศ และหีบศพตามลำดับชั้น และในหนังสือของ น.อ. สมภพ ภิรมย์ ร.น. เรื่อง พระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็กล่าวถึง พระเมรุมาศสำหรับเจ้านาย นอกจากนี้ ม.ร.ว. แสงสุรย ลดาวัลย์ ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการเก็บพระบรมอัฐิ และพระอัฐิ ไว้ในหนังสือ ประเพณีการเก็บรักษาพระบรมอัฐิ และพระอัฐิ (๒๕๒๙) ไว้ด้วย

๕. การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการตายของหมู่บ้าน

การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการตายของหมู่บ้านในภาคกลาง เป็นการศึกษาตามแนวคติชนวิทยาที่มุ่งเน้นเรื่องราวของกลุ่มคนที่อาศัยในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งมีการศึกษาในเรื่องของประเพณีการทำศพของชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ ไว้ด้วย ผลงานที่ผู้ศึกษาในแนวนั้น ได้แก่ วัฒนธรรมพื้นบ้านเมืองทุ่งยั้ง ของ นคร พันธ์ณรงค์ (๒๕๒๒) บทความเรื่อง ศาสนาชาวบ้านในอยุธยา ของ พัทธยา รักตะประจิต และคณะ ใน วารสารสังคมศาสตร์ (๒๕๒๕ : ๒๑๔-๓๑๖) และการศึกษาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ของ ชันัญ วงษ์วิภาค (๒๕๒๘) จากการศึกษาในเรื่องดังกล่าวจะเห็นได้ว่าชาวบ้านนิยมเก็บศพไว้ที่บ้าน นอกจากตายด้วยเหตุอันที่ไม่ใช่ธรรมชาติ จะเก็บศพไว้ที่วัด และจะนิยมเผามากกว่าฝัง

ภาคอีสาน

ประเพณีเกี่ยวกับการตายของภาคอีสานเรียกว่า "เงินเหื่อนต์" เสฐียรโกเศศ กล่าวถึงเงินเหื่อนต์ของภาคอีสานว่า

"...เขาถือเป็นประเพณีมาแต่โบราณ เมื่อบ้านใดเรือนใดมีคนตายก็เรียกบ้านเรือนนั้นว่า เหื่อนต์มีสุขหรือเรือนมีสุข ผู้ที่ไปเยี่ยมก็พูดว่า ไปเงินเหื่อนต์ แต่พูดเฉพาะเมื่อศพยังอยู่ในเรือน เมื่อยกศพไปเผาหรือฝังแล้ว ก็หาเรียกว่าเหื่อนต์มีสุขไม่ เป็นการเรียกเอาเคล็ด..." (การตาย, ๒๕๓๑ : ๘๗)

โดยทั่วไปแล้วพิธีการทำศพจะเหมือนหรือคล้ายกันในส่วนใหญ่ จะมีแตกต่างกันบ้างแล้วแต่คำนิยามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน ส่วนใหญ่เป็นหนังสือและบทความที่กล่าวถึงพิธีการทำศพโดยทั่ว ๆ ไปของชาวภาคอีสาน และการศึกษาในลักษณะวิทยานิพนธ์

การศึกษาในลักษณะแรก เช่น ประเพณีไทยและเรื่องน้ำรั ของ สมพงษ์ เกรียงไกร-
เพ็ชร (๒๕๑๕) ซึ่งศึกษาพิธีศพของชาวนครพนม มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และสุรินทร์
ประมวลประเพณีมรดกไทยอีสาน ของ พระมหาไพศาล เขมวิสาโล และ สมศักดิ์ จันทร์โหดศรี
(๒๕๑๕) ประเพณีอีสาน ของ ไพฑูริย์ มุกข์กุล ในศิลปวัฒนธรรมไทย (๒๕๒๐) และ หนังสือ ประ
เพณีโบราณอีสานบางเรื่อง ของ พระอริยานุวัตร เขมจาวี (๒๕๒๕) เป็นต้น

สำหรับการศึกษาในลักษณะวิทยานิพนธ์มีทั้งที่ศึกษาค้นคว้าอย่างลึกซึ้งถึงขั้นตอนต่าง ๆ
ในพิธีที่เกี่ยวข้องกับการตายของชาวอีสาน และที่ศึกษาเฉพาะประเพณีของหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง
ตัวอย่างเช่น สารนิพนธ์เรื่อง การสำรวจความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติตนของประชา
ชนชนบทที่มีต่อการพัฒนาอนามัย บ้านทุ่งฝน บ้านก่อสำราญ บ้านธาตุน้อย ตำบลทุ่งฝน อำเภอ
หนองหาน จังหวัดอุดรธานี ของ ปรีชา ประเสริฐธรรม (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖) ซึ่ง
ศึกษาเกี่ยวกับงานศพไว้ด้วย ว่าเมื่อมีการตายในหมู่บ้านดังกล่าว ชาวบ้านจะนิยมตั้งศพไว้ที่
บ้านไม่เกิน ๗ วัน จากนั้นจะเคลื่อนศพไปเผาที่ป่าช้าประจำหมู่บ้าน การเลือกที่เผาหรือฝัง
(ในกรณีที่ไม่ได้) จะทำโดยการเสี่ยงทาย โยนไข่ไปในอากาศ ถ้าไข่ตกที่ไหนก็เผาหรือฝัง
ที่ตรงนั้น แต่ถ้าไข่ไม่แตกก็ต้องโยนใหม่ นอกจากนี้ก็มีวิทยานิพนธ์เรื่อง ประเพณีโบราณของ
ไทย ของ จรุง บุญโนนแต่ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๑๘) ศึกษาประเพณี
การตายของชาวอีสาน ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต บ้านหนองลุมพุก ตำบลหนองเรือฯ ของ ชุนทอง
ศรีประจาง และการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาสังคมชนบทไทย : กรณีศึกษาคำบลอ่างศิลา
อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑๕๒๗)

ภาคเหนือ

แนวความคิดความเชื่อในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตายของชาวภาคเหนือ มีลักษณะที่
ใกล้เคียงกับชาวภาคอีสาน ชาวเหนือจะเรียกงานศพว่า งานเขื่อนเข็น แต่จะเรียกต่อเมื่อเอา
ศพออกจากบ้านไปเผาแล้ว โดยปกติจะไม่นิยมเก็บศพไว้ที่บ้านนานเกิน ๗ วัน แล้วจะนำไปเผา

ลักษณะเด่นอยู่การทำปราสาทสำหรับหามโลงศพไปป่าช้า และที่พิเศษต่างจากภาคอื่น ๆ คือ มี ประเพณีปอยเข้าสังข์ เป็นการทำบุญปอยเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ซึ่งเป็นคนมีฐานะดี หรือ ตายจากการคลอดบุตร เป็นการทำบุญให้ทานในรูปเรือบรรทุกสิ่งของไทยทานให้ผู้ตาย เอาไป ถวายพระ และประเพณีปอยล่อ คือประเพณีศพที่ทำเฉพาะศพพระหรือเจ้านายล้านนาไทยเท่านั้น

การศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการตายของภาคเหนือที่พบมากที่สุดคือ ผลการศึกษา ค้นคว้าของ มณี พยอมยงค์ คือ ความเชื่อและประเพณีของล้านนาไทย (๒๕๒๖) ความรู้เกี่ยวกับล้านนาไทย เรื่องประเพณีนักขัตฤกษ์ของล้านนาไทยและนิทานจากคว่ำอุทราหรรษ์ (๒๕๒๘) ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม ๒ (๒๕๒๙) และวัฒนธรรมล้านนาไทย (๒๕๒๙) นอกจากนี้ก็มีผลการค้นคว้าของผู้อื่นที่กล่าวถึงประเพณีการศพของภาคเหนือทุกชั้นตอน และที่ศึกษาเฉพาะกิจ ประเพณีบางอย่าง เช่น ในบทความของ สงวน โชติสุขรัตน์ เรื่อง วัฒนธรรมคนเมือง (วารสาร วัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๑ : ๓๖-๓๙) ที่กล่าวถึงประเพณีปอยเข้าสังข์ เช่นเดียวกับวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย-พะเยา ของ พงศธร เกษสำลี (๒๕๒๘) ที่ศึกษาลักษณะของงานเขื่อนเขิน และพิธีปอยเข้าสังข์ และเรื่องประเพณีและเรื่องน่ารู้ ของ สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร (๒๕๑๕) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีศพของชาวจังหวัดแม่ฮ่องสอน และ จังหวัดแพร่เท่านั้น

ภาคใต้

การศึกษาในเรื่องประเพณีการตายของชาวภาคใต้เท่าที่รวบรวมได้มีผู้ศึกษากันน้อยกว่าภาคอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผลงานของ ชุนอาเทศคดี ซึ่งรวบรวมพิธีกรรมในเรื่องการทำศพของชาวภาคใต้ไว้อย่างสมบูรณ์ และมีการคัดลอกลงพิมพ์ในหนังสือและวารสารต่าง ๆ เช่น วารสารวิษชา (๒๕๑๙, ๒๕๒๓) หนังสือชีวิตไทยปักษ์ใต้ (๒๕๒๓) อาเทศคดี (๒๕๒๗) และเรื่องเล่าจากชาวใต้ ชุดที่ ๘ (๒๕๓๑)

เนื่องจากภาคใต้มีผู้นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมากเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ดังนั้น จึงมีการศึกษาวัฒนธรรมของชาวมุสลิมด้วย การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการทำศพของชาวมุสลิม หรือ มุสลิม ที่เป็นวิทยานิพนธ์คือ ประเพณีการทำศพของชาวไทยอิสลาม ของ ฉัตรแก้ว สีมารักษ์ (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๕) ศึกษาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ความศรัทธาในศาสนาอิสลามเกี่ยวกับการตายและการทำศพของชาวไทยอิสลาม ตั้งแต่การอาบน้ำศพจนถึงการทำบุญ นอกจากนี้ มีหนังสือ สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้ ของ ประพนธ์ เรืองณรงค์ (๒๕๒๕) วัฒนธรรมสาร ของ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสตูล (๒๕๒๗) เรื่องเล่าจากชาวมุสลิม ชุดที่ ๒ (๒๕๓๑) และสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ เล่ม ๑ ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ซึ่งนอกจากจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีการจัดงานศพของชาวมุสลิมแล้ว ยังมีประเพณีการศพของชาวจีนฮกเกี้ยนในภูเก็ตอีกด้วย

สำหรับการศึกษาประเพณีการศพของชาวไทยพุทธ นอกเหนือจากงานของขุนอาเทศ คดี ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีผู้ที่ศึกษารวบรวมไว้อีก คือ สารนิพนธ์เรื่อง ชุมชนตากใบ ของ วุฒิพล รักตะมาน (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕) กล่าวถึงประเพณีการตายของชุมชนตากใบ ว่าถ้ามีคนตายในชุมชน พวกเพื่อนบ้านจะมาช่วยงานกันโดยไม่ต้องบอกกล่าว จะเก็บศพอย่างมากที่สุด ๓ วัน จากนั้นจึงนำไปเผาที่ป่าช้า นอกจากนี้ ยังมีหนังสือชนบทธรรมนิยมประเพณี คดีชาวบ้าน อันดับ ๑๒ ของ ภิญญู จิตต์ธรรม (ม.ป.ป.) สืบหาประเพณีท้องถิ่นภาคใต้ ๕ จังหวัดในเขต การศึกษา ๓ ของสำนักงานศึกษาธิการเขต ๓ สงขลา (๒๕๒๕) กล่าวถึงพิธีศพของชาวนครศรีธรรม ราชว่ามีประเพณีจัดงานศพหนึ่ง คือเก็บไว้วัน ๑-๒ ปี แล้วจึงเผา และเรื่อง ประเพณีพื้นบ้าน ตำบลนาสาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ และศูนย์ประสานงาน บริการสังคม วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช (๒๕๒๗) กล่าวถึงประเพณีงานศพของชาวนครศรีธรรม ราชอีกแบบหนึ่งว่า ส่วนมากจะเก็บศพไว้ ๓ คืน เป็นอย่างน้อย และวันที่ห้ามเผาศพคือวันอังคาร และวันศุกร์ นอกจากนี้ ประเทือง เครือหงส์ ได้ศึกษาพิธีงานศพของชาวน้ำ ในหนังสือเรื่อง ชาวน้ำ(ชาวเล)ในเมืองไทย (๒๕๑๙) ด้วยว่า เมื่อมีคนตายชาวน้ำจะนำข้าวสาร อาหารเท่าที่มีมา คนละถุงเพื่อช่วยเหลือครอบครัวนั้น และจะใช้วิธีฝังศพหลังจากเก็บไว้เพียง ๑ คืน เมื่อฝังแล้วจะ ปลุกมะพร้าวไว้บนหลุม ๑ ต้น

นอกจากการศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการตายของภาคต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้วที่น่าสนใจคือ การศึกษาเกี่ยวกับพิธีทำศพของกลุ่มชนอื่น ๆ ที่อาศัยในประเทศไทย ซึ่งถือเป็นชนกลุ่มน้อย กลุ่มชนเหล่านี้มีประเพณีเกี่ยวกับการตายของตนและบางกลุ่มมีความคล้ายคลึงในเรื่องของแนวความคิดเกี่ยวกับการตายและพิธี การศึกษาในเรื่องประเพณีการตายชาวเขาเหล่านี้มีผู้ศึกษารวบรวมไว้ถึง ๑๓ กลุ่ม คือ ลัวะ เข่า อีเก้อ มูเซอ โข่ง ไทยกลุ่มต่าง ๆ แม้ว มั่ง กูไท โข้ เขอ ยวนเส้าไห้ และลาวพุงขาว โดยการศึกษาที่เกี่ยวกับการประเพณีการตายของชาวลาวโข่งมีมากที่สุด ที่รวบรวมได้ขณะนี้ ได้แก่ บทศึกษารวบรวมเรื่อง ชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทยทรงดำ (ลาวโข่ง) ของ พ.สินธุเสก ในวารสารวัฒนธรรมไทย (๒๕๑๑ : ๕๐-๕๕) วิทยานิพนธ์เรื่อง พิธีศพของลาวโข่ง หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านคอน อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ของ จิรพร เจริญสุข (มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๑) และ พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโข่ง ของ วาสนา อรุณกิจ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙) ผลของการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพิธีศพของลาวโข่ง ทำให้ทราบขั้นตอนโดยละเอียดของพิธีกรรม ตลอดจนความคิดความเชื่อของลาวโข่งในเรื่องของผีวิญญาณ ซึ่งคล้ายคลึงกันกับความคิดความเชื่อของชาวไทยดำ และกูไทดำ ที่ต้องมีพิธีเชิญผีขึ้นเรือนภายหลังทำพิธีฝังหรือเผาแล้ว

แม้ว่าโดยทั่วไปจะนิยมการเผามากกว่าฝัง และการฝังจะใช้ในกรณีที่ตายไม่ดี ไม่ได้ตายโดยธรรมชาตินี้ แต่สำหรับชาวไทยใหญ่จะนิยมฝังมากกว่าเผา (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๓๐ : ๕๓-๕๔) โดยมีเหตุผลว่า พวกที่ตายโดยเหตุร้ายต่าง ๆ นั้น วิญญาณจะดุร้ายจึงต้องเผาให้หมดสิ้น อย่างไรก็ตาม แม้วิธีการจะมีแตกต่างกันบ้างในแต่ละกลุ่มต่าง ๆ แต่ที่เหมือนกันคือการอาบน้ำให้ศพ และแต่งตัวให้ศพที่สุดแก่ศพ ด้วยถือเป็นสิ่งที่ต้องทำในขั้นต้น เพื่อให้ผู้ตายสะอาดบริสุทธิ์ และพร้อมที่จะไปอยู่ในโลกอื่น

จากการรวบรวมผลงานที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วเกี่ยวกับการประเพณีการทำศพหรือประเพณีที่เกี่ยวกับการตายของทุกภาค จะเห็นได้ว่า มีจำนวนใกล้เคียงกับการศึกษาเรื่องประเพณีการ

แต่งงาน ภาคที่ศึกษามากที่สุดยังคงเป็นภาคกลาง รองลงไปคือ ภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการตายของชนกลุ่มน้อยที่อาศัยตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ มีผู้ศึกษากันพอสมควร

ตารางที่ ๕ การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการตาย
แบ่งตามประเภทของผลงาน

ภาค	ประเภทของผลงาน			รวม
	หนังสือ	วิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ภาคนิพนธ์	บทความ	
กลาง	๓๗	๗	๑๑	๕๕
อีสาน	๘	๑๐	๕	๒๓
เหนือ	๑๒	๓	๗	๒๒
ใต้	๑๒	๒	๒	๑๖
รวม	๖๙	๒๒	๒๕	๑๑๖

ประเพณีเกี่ยวกับการปลูกเรือน

การปลูกเรือนใหม่ ส่วนใหญ่มักเป็นครอบครัวที่เริ่มตั้งหลักปักฐาน โดยอาจจะสร้างก่อนแต่งงาน หรือสร้างภายหลังการแต่งงาน โดยระยะแรกอาศัยอยู่บ้านพ่อแม่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อน เมื่อสร้างหลักฐานได้ระยะหนึ่งแล้ว จึงแยกครอบครัวออกมาเป็นของตนเอง ประเพณีการปลูกเรือนของคนไทยในทุกภาคก็เช่นเดียวกับประเพณีอื่น ๆ ที่ขึ้นอยู่กับความเชื่อเป็นสำคัญ ซึ่งผู้สร้างก็มีกษัตริ์ถือประเพณีการปลูกเรือนเพื่อความอยู่เป็นสุขของตนเองและครอบครัว

การศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการปลูกเรือนเท่าที่สำรวจข้อมูลพบว่า มีผู้ศึกษาเรื่อง การปลูกเรือนของภาคกลางมากกว่าภาคอื่น ๆ แนวทางการศึกษาของแต่ละภาค เป็นดังนี้

ภาคกลาง

๑. การศึกษาลักษณะของตัวบ้านของชาวภาคกลาง

การศึกษาในแนวนันนี้ที่สำคัญคือผลงานของเสฐียรโกเศศ จากหนังสือเรื่อง ปลูกเรือน (๒๕๓๑) ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของบ้านไทยที่สมบูรณ์แบบทั้งส่วนประกอบต่าง ๆ ของตัวเรือน และวิธีการปลูกสร้างที่ถูกต้องตามแบบสมัยโบราณ นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาทั้งในลักษณะบทความและวิทยานิพนธ์ คือ บทความเรื่อง บ้านไทย-เรือนไทย ของ วิทย์ พิมพ์เงิน ในวารสารวัฒนธรรมไทย (๒๕๐๖ : ๕๕-๕๑ และ ๒๕๑๕ : ๕๓-๕๖) วิทยานิพนธ์ของ สมศรี เล็กมณี เรื่องบ้านไทย (มหาวิทาลัยศิลปากร, ๒๕๑๑) และเรื่อง การปลูกสร้างบ้านเรือนไทยของ กรแก้ว ลิขิตประคอง (มหาวิทาลัยศิลปากร, ๒๕๑๑) นอกจากนี้ยังมีบทความของ จุลทัศน์ พยาขรานนท์ เรื่อง ศิลปะการปลูกเรือนเครื่องผูก ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศิลปะความเชื่อ (๒๕๒๘) เป็นการศึกษาลักษณะของเรือนเครื่องผูก ซึ่งเป็นลักษณะบ้านพักอาศัยของคนไทยโดยทั่วไปที่สร้างด้วยไม้ไผ่ล้วน

๒. การศึกษาเฉพาะเรื่องในขบวนการปลูกเรือน

การปลูกเรือนของไทยโดยเฉพาะภาคกลางมีส่วนประกอบหรือที่เรียกว่าเครื่องเรือนหลายส่วน เช่น เสาเรือน รอด ตง พริง เต้า หัวเทียน คอสอง เป็นต้น จึงมีการศึกษาเฉพาะส่วนประกอบบางส่วนของบ้าน ซึ่งนอกจากงานของเสฐียรโกเศศดังกล่าวข้างต้นแล้ว ประกอบโชประการ ได้กล่าวถึงลักษณะเสาเรือนที่ดีในหนังสือเรื่อง วรรณนาการทางชนบทประเพณีไทย (๒๕๑๓) เช่นเดียวกับ หนังสือเรื่องประเพณีและพิธีมงคลของไทย ของ จ. เปรี๊ญ (๒๕๒๑) ที่กล่าวถึงลักษณะเสา ลักษณะตาของเสา และวิธียกเสาเอก นอกจากนี้ ในบทความเรื่อง ประเพณีสร้างบ้านไคบ้านไทย ของ ประพัฒน์ ตริณรงค์ (๒๕๒๙ : ๓๐-๓๓) ก็เป็นการศึกษาความหมายของบ้านไค และวิธีการวางบ้านไคให้ถูกต้องทิศทาง คือห้ามทำบ้านไคหันหน้าไปทางทิศตะวันตก เพราะเวลาบ่ายตะวันตก เวลาหลังจากบ้านอาจเกิดอาการตาพร่า และพลาดตกลงมาได้

๓. การศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อในการปลูกเรือน

เสฐียรโกเศศกล่าวไว้ในเรื่องปลูกเรือน ตอนหนึ่งว่า "...ไทยเราก็เหมือนกับชาติอื่น ๆ ที่เจริญแล้วและยังไม่เจริญ ย่อมถือเจ้าเข้าผี และเชื่อโชคชะตาราศรีเหลือติดตามแต่ลึกลับดำบรรพ์ เมื่อจะประกอบการงานอะไรที่เห็นว่าสำคัญเกี่ยวกับความสุขความเจริญ ก็ต้องหาอุปนิสัยปิดเป่าหรือป้องกันเหตุร้ายอื่นจะมีมาก กล่าวว่ามีสิ่งก่อสร้างเทวดาจะให้โทษให้แรง ก็จะมาขัดขวางทำให้เสียการ ด้วยเหตุแต่เดิมมีความกลัวและเชื่อถือกันอย่างนี้ เวลาปลูกเรือนจึงต้องมีคตความเชื่อถือนั้นเจือปนเป็นพิธีอยู่ด้วย....." (ปลูกเรือน, ๒๕๓๑ : ๑๐)

ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกเรือนส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับทิศทางการปลูกบ้าน วิธีดูแลรักษา ต้น ฤกษ์วันปลูกเรือน ต้นไม้ที่ห้ามปลูก ฯลฯ เป็นต้น จนถึงกับการสร้างเป็นตำราเพื่อให้ความเชื่อถือเป็นแบบเดียวกัน การศึกษาในแนวนี้ส่วนใหญ่จึงมีความคล้ายคลึงกัน เช่น ประเพณีไทยฉบับพระมหาราชครู ของ สุรคินทร์ วิริยะบุรณะ (๒๕๑๒) พิธีวิวัฒนาการและปกิณกะกรรมของพระ

พระราชวรมณี (๒๕๑๓) บทความเรื่อง ประเพณีการแต่งงานและการปลูกเรือน ของ เส่งยม
คุมพวาส (วารสารวัฒนธรรมไทย, ๒๕๑๕ : ๖-๑๓) และ พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกบ้านสร้างเรือน
ของ โชติ กัลยาณมิตร ใน ลักษณะไทย เล่ม ๑ (๒๕๒๕) เป็นต้น

๕. การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการทำบุญบ้าน การขึ้นบ้านใหม่

การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่ทำขึ้นภายหลังการสร้าง
บ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว เพื่อความเป็นสิริมงคลของผู้อาศัย การศึกษาในแนวนี เช่น ประเพณี
เกี่ยวกับชีวิต ของ กรมศิลป์ากร (๒๕๑๑) ตำราพิธีมงคลไทย ของ พิเศษรัฐ ปัญจันทร์สิงห์ (๒๕๑๒)
ลัทธิตี ประเพณี และพิธีกรรม ของ แปลก สนธิรักษ์ (๒๕๑๕) และ ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ของ
สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศิริวิริยาภรณ์ (๒๕๒๘) เป็นต้น

ภาคอีสาน

๑. การศึกษาประเพณีการปลูกเรือนที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อ

เช่นเดียวกับภาคกลางและภาคอื่น ๆ ที่การปลูกเรือนของชาวอีสาน จะสืบเนื่องมา
จากความเชื่อ การศึกษาในแนวนี นอกจาก การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัย
ก่อน ของ ศาสตราจารย์พระยาอนุนานราชัน (๒๕๒๑) ซึ่งศึกษาความเชื่อในการสร้างบ้าน
เรือนแล้ว สุวิทย์ จิระมณี ได้เขียนเรื่อง "เรือนอีสาน" ใน วัฒนธรรมและประเพณี ศิลปวรรณคดี
อีสาน (๒๕๒๑ : ๑๔-๔๕) ว่า การสร้างที่อยู่อาศัยของชาวอีสานขึ้นอยู่กับสภาพสังคม และ
การปลูกเรือนต้องอาศัยฤกษ์ยาม วัน เดือน ปี ที่เหมาะสม

ในบทความเรื่อง เรือนอีสานและประเพณีการอยู่อาศัยของสมชาย นิลอาทิ ใน ศิลป
วัฒนธรรม (๒๕๓๐ : ๙๒-๙๖) กล่าวว่า การสร้างบ้านเรือนของชาวอีสานสืบเนื่องมา

จากความเชื่อ เช่น ต้องกำหนดโศก เป็นมาตรวัดความสูง-ต่ำ กว้าง-ยาว ของวัสดุที่ใช้ในการสร้างเรือน ต้องมีห้องเปิงไว้ทุกบ้าน เป็นเหมือนห้องพระหรือห้องผี เช่นเดียวกับภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ ของ สมเกียรติ ศรีโนนยางค์ เรื่อง ประเพณีขึ้นเรือนใหม่ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๖) ซึ่งกล่าวว่าประเพณีการขึ้นเรือนใหม่ เป็นความเชื่อของคนโบราณอีสานว่า ทำพิธีนี้แล้วผู้อยู่อาศัยจะมีแต่ความสุข โดยเลือกวัน และทิศที่เป็นมงคล อาจกล่าวได้ว่า การสร้างบ้านของชาวอีสานสืบทอดประเพณีเดิม แม้ว่ารูปแบบอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่โครงสร้างของเรือนยังคงเหมือนเดิม

๒. การศึกษาปรากฏลักษณะของบ้านชาวอีสาน

การศึกษาในแนวนั้นจะเป็นการศึกษาลักษณะทั่ว ๆ ไปของบ้านชาวอีสานว่า ประกอบด้วยเครื่องเรือนอะไรบ้าง ซึ่งก็เหมือนกับส่วนประกอบของบ้านไทยโดยทั่วไป เช่น มีเสาเรือน รอด หัวเกียน เต้า จั่ว ช่อ จันทัน เครื่องหลังคา เป็นต้น การค้นคว้าในแนวนั้นได้แก่ประมวลประเพณีมรดกไทยอีสาน ของ พระมหาไพศาล เขมวิสาล และ สมศักดิ์ จันทร์โพธิ์ศรี (๒๕๑๕) ของดีโคราช ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๒๔) ประเพณีมรดกพิธีมรดกไทยอีสาน ของ จ.เปรี๊ญ (๒๕๒๖) และภาคนิพนธ์เรื่อง ประเพณีโบราณของไทย ของ จรูญ บุญโนนแต่ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๑๘)

๓. การศึกษาลักษณะและประเพณีการปลูกเรือนของหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง

การศึกษาในลักษณะนี้เป็นงานภาคนิพนธ์และงานวิจัย คือ ภาคนิพนธ์วิชาภาษาไทย เรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตบ้านหนองลุมพุก ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดอุดรธานี (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๑๔) ศึกษาประเพณีขึ้นบ้านใหม่ของชาวบ้านหนองลุมพุก และงานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้านนาป่าหนาด ของ คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ

สมัครศักดิ์ ศรีสันติสุข (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๙) เป็นการศึกษาประเพณีและความเชื่อในเรื่องการขึ้นบ้านใหม่ของชาวหมู่บ้านป่าหนาด จังหวัดขอนแก่นว่า ก่อนขึ้นบ้านใหม่ ๑ วัน เจ้าของบ้านที่เป็นผู้ชายจะมานอนค้างที่บ้านใหม่ ๑ คืน เพื่อเอาโชคชัย ในตอนเช้าจะมีเฒ่าแก่มาทำพิธีตามความเชื่อของชาวหมู่บ้านป่าหนาด ซึ่งเป็นชาวไทยดำ

ภาคเหนือ

การศึกษาประเพณีการปลูกเรือนของชาวเหนือ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการขึ้นบ้านใหม่เป็นส่วนใหญ่ เช่น เล่าเรื่องเมืองเหนือ : ว่าด้วยประเพณีท้องถิ่น ของ อำพัน ไชยวารศิลป์ (๒๕๒๐) ความเชื่อและประเพณีของล้านนาไทย (๒๕๒๖) และประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม ๒ (๒๕๒๙) ของ มณี พยอมยงค์ เป็นต้น เนื้อหาเป็นเรื่องพิธีการที่ทำในประเพณีขึ้นเรือนใหม่ ซึ่งมักนิยมทำในเดือนคู่ โดยเฉพาะเดือน ๑๒ ถือเป็นเดือนที่ดีที่สุด เพราะเป็นระยะที่ฝนไม่ตก

ในบทความเรื่องประเพณีการปลูกบ้านของลานนา ของ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (เมืองโบราณ, ๒๕๒๑ : ๑๗-๒๙) กล่าวถึงขั้นตอนการปลูกเรือนของชาวลานนาอย่างละเอียด โดยสรุปว่าการปลูกเรือนของชาวลานนามีปัจจัยหลายประการคือ

๑. การถือโชคกลางและโหราศาสตร์
๒. อิทธิพลจากสภาพแวดล้อม สภาพดินฟ้าอากาศ
๓. อิทธิพลจากวัสดุก่อสร้าง และอิทธิพลจากเครื่องมือ วิธีการก่อสร้างของช่างท้องถิ่น

ที่น่าสนใจคือ ชาวเหนือให้ความสำคัญกับการร่วมแรงกันในการปลูกบ้าน โดยไม่เห็นแก่ค่าแรงหรือค่าตอบแทน เพราะถือว่าการปลูกบ้านสร้างเรือนต้องช่วยกันเพื่อความ เป็นปึกแผ่นของหมู่บ้าน ซึ่งประเพณีลักษณะนี้เป็นสัทธิธรรมที่ชาวเหนือถือสืบเนื่องกันมาแต่โบราณกาลแล้ว นอกจากนี้ในตำราพิธีโบราณพื้นเมือง ซึ่ง หนานเต้จา รวบรวมไว้ (๒๕๐๗) ได้กล่าวถึงรายละเอียดของต้นไม้ที่ควรและไม่ควรปลูกในบ้าน ทิศทางที่เป็นมงคล เป็นต้น

ภาคใต้

สำหรับประเพณีการปลูกเรือนของภาคใต้นับว่ามีจำนวนน้อยที่สุดเท่าที่รวบรวมได้มี ๒ เล่ม คือ บทความเรื่อง พาไปหมู่บ้านเรือนคนไทยมุสลิม ใน วารสารวัฒนธรรมไทย (๒๕๒๕ : ๕๕-๕๘) ของ สว่าง เลิศฤทธิ และ ประเพณีปลูกบ้านของชาวสตูล ใน วัฒนธรรมสาร (๒๕๒๗) ของ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสตูล ซึ่งพอจะประมวลสาระของการศึกษาได้ว่า ชาวภาคใต้มี แนวความคิดความเชื่อในเรื่องประเพณีการปลูกเรือน เช่นเดียวกับชาวภาคอื่น ๆ เช่น ต้องดู ภูมิลักษณะที่ดี ลักษณะของดินต้องมีสีขาว หรือแดง มีกลิ่นหอม รสฝาด และจะนิยมปลูกบ้านในเดือนกันยายน เป็นต้น

ตารางที่ ๓ แสดงการศึกษาเกี่ยวกับประเพณีการปลูกเรือน
แบ่งตามประเภทของผลงาน

ภาค	ประเภทของผลงาน			รวม
	หนังสือ	วิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ภาคนิพนธ์	บทความ	
กลาง	๑๖	๓	๑๐	๒๙
อีสาน	๖	๕	๑	๑๑
เหนือ	๑๐	๒	๕	๑๖
ใต้	๑	-	๑	๒
รวม	๓๓	๙	๑๖	๕๘

บทที่ ๕

วิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

จากการสำรวจผลงานวิจัยค้นคว้าที่เกี่ยวกับประเพณีชีวิต คือ ประเพณีการเกิด การบวช การปลูกเรือน การแต่งงาน และการตาย ตั้งแต่หลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๒) กล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาตามแนวมานุษยวิทยา กล่าวคือภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ค่านิยมและความสนใจของคนไทยในช่วงเวลานั้นมีลักษณะเป็นชาตินิยมและฟื้นฟูวัฒนธรรม เห็นได้จากการออกพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ๒ ฉบับ คือ พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๓ และ พ.ศ. ๒๔๘๕ (ภายหลังยกเลิกทั้ง ๒ ฉบับ) รวมทั้งการตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้นเพื่อทำหน้าที่ฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติ

แนวความคิดดังกล่าวทำให้มีการตื่นตัวในเรื่องของวัฒนธรรมกันทั่วไป รวมทั้งการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับสังคมไทย ทั้งที่ก่อนหน้านี้มีผู้สนใจศึกษาในแนวนี้อยู่บ้างแล้ว เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน ซึ่งแม้จะไม่ใช่ผลงานค้นคว้าที่อาศัยทฤษฎีใด ๆ ทางมานุษยวิทยาเป็นเครื่องนำทาง แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า ผลงานของทั้งสองท่านให้คุณประโยชน์แก่การศึกษาในแนวชาติพันธุ์วรรณาทั่วไปได้เป็นอย่างดี

ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา เป็นระยะที่ประเทศไทยให้ความสำคัญต่อการเร่งรัดพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา ทั้งทางด้านเทคโนโลยีและวิชาการ ผลที่ได้ทางด้านการศึกษาประเพณีไทยที่เกี่ยวกับชีวิตคือการค้นคว้าวิจัยในเรื่องชนกลุ่มน้อยที่อาศัยในประเทศไทย โดยมีเป้าหมายการวิจัยเพื่อสร้างความมั่นคงให้ประเทศ ซึ่งกำลังถูกคุกคามจากภัยคอมมิวนิสต์ ผลการศึกษาออกมาในลักษณะของการอธิบายชนบทวัฒนธรรมนิยมประเพณี ข้อห้าม ข้อนิยม ความเชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น ชนกลุ่มน้อยที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วในแนวดังกล่าว เช่น ชาวเขาเผ่าเงี้ยว เผ่าฮ่าเก้อ เผ่ามูเซอ เผ่าม้ง ลาวโซ่ง ไทยดำ ไทยลาว ชาวลัวะ ชาวมอญ ชาวเล เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า เป็นความพยายามให้เกิดความผสมกลมกลืนของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความละม้าย คล้ายคลึงกับคนไทย อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการศึกษายังคงมุ่งเน้นในรายละเอียดของประเพณีในลักษณะของการบรรยาย ไม่ได้เจาะลึก หรือแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มหรือเผ่า (Ethnic Interaction) งานในลักษณะนี้เช่นผลงานของสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ ในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาที่มุ่งบรรยายสภาพความเป็นอยู่ รวมทั้งประเพณีชีวิตของชนเผ่าต่าง ๆ โดยมีได้มาจากการค้นคว้าหรือเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างจริงจัง

เมื่อกล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีประเพณีชีวิตอยู่ด้วยนั้น หนังสือเรื่อง ลัวะเมืองน่าน ของ ชลทิรา สัตยาวัฒนา อาจนับได้ว่าเป็นความพยายามที่จะศึกษาในรายละเอียดแบบเจาะลึกไปในแบบแผนการดำรงชีวิตของชาวลัวะที่อาศัยในเมืองน่านโดยใช้วิธีการและแนวคิดของนักวิชาการหลายสาขาทั้งทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มาผสมผสานกัน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวลัวะด้วยกันเองที่อาศัยตามที่ตั้งต่าง ๆ ทางภาคเหนือ และระหว่างชาวลัวะกับชาวเขาเผ่าอื่น ๆ เช่น พวกม้ง พวกผู้ยวน และคนไทยอื่น ๆ แม้ว่าก่อนหน้านี้จะมีวิทยานิพนธ์ของ ชาญชัย จีรารัตนกิจ เรื่อง การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยของชาวลัวะในภาคเหนือของประเทศไทย (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๓) ซึ่งเป็นการศึกษาแบบพรรณาวิเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะความเป็นอยู่ชนบทรวมเนื้อมประเพณีทั่ว ๆ ไปของชาวลัวะก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า "ลัวะเมืองน่าน" เป็นงานชิ้นบุกเบิกเกี่ยวกับพวกลัวะในมิติกว้างและน่าสนใจ

ในช่วงระยะเวลา ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมา รัฐบาลมีนโยบายสร้างเสริมเอกลักษณ์ของชาติด้วยการจัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว เช่น โครงการจัดตั้งศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย มีกองวัฒนธรรม* สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นศูนย์กลางผลงานของกองวัฒนธรรมที่น่าสนใจคือ การจัดทำวารสารวัฒนธรรมไทย โดยเริ่มตั้งแต่ปี ๒๕๐๕

*ปัจจุบันคือสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

จนปัจจุบัน โดยระยะแรกตีพิมพ์ผลงานการค้นคว้าและบทความที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องชนบทกรรมนิยม
ประเพณีไทย ทั้งประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีส่วนประชุมชน ในส่วนที่เกี่ยวกับประเพณีชีวิตนั้น
ส่วนใหญ่จะเป็นภาพรวมของประเพณี พิธีกรรม ที่ให้รายละเอียดตามขั้นตอน นอกจากนี้เป็นที่น่า
สังเกตว่า ผู้สนใจค้นคว้ารวบรวมเรื่องของประเพณีชีวิตที่ลงพิมพ์ในวารสารวัฒนธรรมไทย
มีไม่มากนักที่เด่น ๆ เช่น เกษม บุญศรี สรวง โชติสุขรัตน์ เสงี่ยม คุณพาวาส เป็นต้น และ
บางเรื่องได้รับการตีพิมพ์หลายครั้ง ทั้งในวารสารเรื่องเดียวกันและวารสารอื่นด้วยข้อความ
เดิม

สำหรับการศึกษาค้นคว้าประเพณีชีวิตในลักษณะของหนังสือ ส่วนใหญ่เป็นการอธิบาย
รายละเอียดของพิธีกรรมต่าง ๆ ในรูปของการพรรณนาที่ไม่มีการวิเคราะห์ และไม่เจาะลึก
คุณค่าที่ปรากฏทั้งในเชิงมานุษยวิทยาและในเชิงประวัติศาสตร์ หากมีการนำข้อมูลเหล่านั้นมา
วิเคราะห์ ก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประเพณีวัฒนธรรม อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งต่อไป

นอกเหนือจากการค้นคว้ารวบรวมประเพณีชีวิตในลักษณะบทความและหนังสือแล้ว
บทบาทของวิทยาลัยครูทั่วประเทศในด้านการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมก็เด่นชัดขึ้น รวมทั้ง
มหาวิทยาลัยในภูมิภาคต่าง ๆ ผลงานที่ปรากฏนอกจากการออกแบบสำรวจกิจกรรมประเพณี
ท้องถิ่นของตนแล้ว ยังมีการศึกษาในลักษณะภาคินิพนธ์ สารนิพนธ์ ของนักศึกษามหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ โดยเฉพาะของวิชาเขตมหาสารคาม ที่ศึกษาประเพณีชีวิตของชาวอีสานไว้
อย่างครบวงจร ความสนใจศึกษาประเพณีชีวิตของท้องถิ่นมีมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่เป็นการ
ศึกษาหมู่บ้าน โดยศึกษาโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งช่วยให้เห็นความขัดแย้ง
และการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ดีขึ้น ตลอดจนใช้วิธีเก็บข้อมูลด้วยการร่วมสังเกตการณ์ และ
สัมภาษณ์ประกอบทัศนคติของคนในสังคม งานเหล่านี้เช่น การศึกษาความเชื่อถือของชาวพวนกับการ
พัฒนาชุมชนที่หมู่บ้านเชียงรา ตำบลเชียงรา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ของ พหลยุทธ รมภัย
(มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๕) องค์ประกอบในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน บ้านเบ็ด
ตำบลบ้านเบ็ด อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ของ สุภัทญา ภัทรราชย์ และคณะ (มหาวิทยาลัย

ขอนแก่น, ๒๕๒๘) และ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมใน ชุมชนบ้านเขอ บ้านไทยดำ และบ้านไทยลาว : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี ของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๐) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับ ประเพณีชีวิตในงานวิจัยต่าง ๆ ที่ไม่ใช่วิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์ ในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ส่วน ใหญ่จะเป็นเพียงส่วนประกอบของงานวิจัยทางด้านมานุษยวิทยา แต่มิใช่การหยิบยกประเพณีนั้น ๆ เป็นหัวข้อในการศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้ง

ความสนใจในการศึกษาประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของภาคต่าง ๆ ทั้งในรูปของหนังสือ บทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ แสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ ๖ แสดงการศึกษาประเพณีชีวิตของภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย

ที่	ประเภทของประเพณีชีวิต	ลักษณะของการศึกษา			รวม	ร้อยละ
		หนังสือ	บทความ	งานวิจัย/วิทยานิพนธ์		
๑	ประเพณีการเกิด	๕๗	๒๑	๑๐	๘๘	๑๙.๘๓
๒	ประเพณีการบวช	๕๒	๒๒	๙	๘๓	๑๘.๓๒
๔	ประเพณีการแต่งงาน	๖๘	๒๐	๒๑	๑๐๙	๒๕.๐๖
๕	ประเพณีการตาย	๖๙	๒๕	๒๒	๑๑๕	๒๕.๓๙
๓	ประเพณีการปลูกเรือน	๓๓	๑๖	๙	๕๘	๑๒.๘๐
		๒๗๙	๑๐๓	๗๑	๔๕๓	๑๐๐

จากตารางแสดงให้เห็นว่าความสนใจศึกษาประเพณีชีวิต ในรูปแบบของหนังสือมีจำนวนมากกว่าการศึกษาในรูปแบบอื่น โดยเฉพาะประเพณีการตายมีผู้ศึกษาไว้มากที่สุด เช่นเดียวกับการศึกษาเรื่องเดียวกันในรูปแบบของบทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๓๙ ส่วนประเพณีการปลูกเรือนเท่าที่สำรวจ พบว่ามีผู้ศึกษากันน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๘๐ ของทั้งหมด อย่างไรก็ตาม แม้จะมีผู้ศึกษาค้นคว้าประเพณีชีวิตของคนไทยในภาคต่าง ๆ ดังแสดงแล้ว อาจกล่าวได้ว่าผลงานของศาสตราจารย์พระยาอนูมานรธาชน ในชุดประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เป็นงานค้นคว้าที่ละเอียดสมบูรณ์ที่สุด ให้ความรู้ทั้งในเรื่องรูปแบบของประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนเปรียบเทียบประเพณีบางประเด็นกับประเพณีอย่างเดียวกันของต่างชาติไว้ด้วย

อาจกล่าวได้ว่า ผลงานส่วนใหญ่ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าไว้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณีชีวิตนั้น มีลักษณะเป็นการบรรยายถึงประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตของคนไทยทั่วไป งานบางชิ้นมีลักษณะไม่ลุ่มลึก เป็นเพียงการรวบรวมจากประสบการณ์ เอกสารต่าง ๆ ตลอดจนข้อมูลพื้นฐานทางวัฒนธรรม โดยปราศจากการเปรียบเทียบและวิเคราะห์ แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความค่าในทางประวัติศาสตร์ และเป็นการแสดงภาพของสังคมไทยจากประเพณีได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้เกิดการค้นคว้าในการเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องด้วยเรื่องประเพณีชีวิต อันได้แก่ ประเพณีการเกิด การบวช การปลูกเรือน การแต่งงาน และการตายนั้น อาจกล่าวได้ว่า มีผู้สนใจศึกษากันมาก นอกจากเพราะบริบททางสังคมดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น ยังน่าจะเป็นเพราะความจำเป็นในการประกอบพิธีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทย มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับศาสนา ความเชื่อ ระบบเครือญาติ และความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ กิจประเพณีจึงเป็นเสมือนกรอบที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมไทยให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน และกิจประเพณีนั้น ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาและสภาพของสังคม โดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจะเห็น

ความเปลี่ยนแปลงของแนวความคิดแบบดั้งเดิม เป็นการให้ความสำคัญกับพิธีกรรมเพื่อความ
หน้าเป็นตาของผู้ประกอบพิธีมากขึ้น แม้ว่าความมุ่งหมายที่แท้จริงจะไม่ได้เปลี่ยน เช่น การ
แต่งงาน ถือว่าเป็นสิ่งดี เป็นมงคลแก่ชีวิตก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีมาอย่างต่อเนื่อง
และมักจะเพิ่มพูนความไม่จำเป็นเข้ามาเรื่อย ๆ จนมีรูปแบบที่แตกต่างจากของเดิม เสมือนความ
พยายามที่จะสร้างทัศนคติใหม่ทางวัฒนธรรม การศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับประเพณีชีวิตในระยะต่อ
ไปจึงน่าจะอยู่ที่ทำอย่างไรให้เกิดการรักษาหรืออนุรักษ์ประเพณีไทยในส่วนที่ควรอนุรักษ์ไว้ได้ หรือ
ฟื้นฟูไว้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ทั้งนี้อาจด้วยการศึกษาค้นคว้า วิจัย เพื่อให้เห็น
คุณค่าของประเพณีหรือจริยธรรมที่ได้จากประเพณีอย่างชัดเจนมากขึ้น ก็อาจเอื้ออำนวยต่อการ
ปรับเปลี่ยนประเพณีซึ่งในกรณีนี้คือ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

หนังสือ

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์. "วัฒนธรรม", วิทยาสารานุกรม. (๒๕๓๓)

กรมศิลปากร. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิง
เอื้อม เทพวิฑูรพหุลศรุตาศบดี ณ เมรุวัดธาตุทอง, ๒๕๑๑.

_____ . ศิลปวัฒนธรรมไทย. เล่มที่ ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เณศ, ๒๕๒๕.

กระทรวงศึกษาธิการ. ประเพณีไทย. พระนคร : โรงพิมพ์การรถไฟ, ๒๕๑๒.

_____ . ประเพณีการทำบุญศพ. พระนคร : กองวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ,
๒๕๐๘.

กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ. คู่มือประเพณีไทย. อนุสรณ์งานพระราชทาน
เพลิงศพนางเทพปัญญา (อารี เทพปัญญา) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม, ๒๕๒๘.

เกษม บุญศรี. ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา. พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๘.

ขุนอาเทศคดี. อาเทศคดี. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพขุนอาเทศคดี ณ ฌาปนสถาน
วัดชลเจนีสน จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๗.

_____ . ชีวิตไทยปักษ์ใต้. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๓.

คำหมาน คนไต่. ปากอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประเสวีรัฐวาทีน, ๒๕๒๑.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. การศึกษากับการสืบทอดและเสริมสร้างวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

จ.เปรี๊ญญ(นามแฝง). ประเพณีและพิธีมงคลของไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อานวรสาสัน,
๒๕๒๑.

_____ . ประเพณีมงคล พิธีมงคลไทยอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อานวรสาสัน,
๒๕๒๖.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้านอีสานสำหรับนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหา

สารคาม. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.

จรรยา กล้าการรบ. ประเพณีการบวชนาคบ้านนาจำว จังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์ : วิทยาลัยครู
เพชรบูรณ์, ๒๕๒๘.

จรรยา ชวนะพัฒน์, พระ. หนังสือเรื่องวิถีทำศพ. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๓๖.

จุลจอมเกล้า, พระบาทสมเด็จพระ. ประเพณีทำบุญวันเกิด. พิมพ์ครั้งที่ ๒ พระนคร : โรงพิมพ์
สามมิตร, ๒๕๑๘.

ฉัตรชัย ศุภระภาญจน์(บรรณาธิการ). ชีวิตไทยปักษ์ใต้ ชุดที่ ๘. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัย
ครูนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๓.

ชัญญ วงวิภาต. การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมพื้นบ้าน. นครปฐม :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

ชลทิชา สัตยาวัฒนา. "ลี้ละเมืองน่าน". เมืองโบราณฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์
พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐.

ชาคริต อนันทราวัน. ความรู้เรื่องเมืองเลย. เลย : วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๒๖.

_____ . บทสวดขวัญจังหวัดเลย. เลย : วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๒๘.

ชุ่ม ณ บางช้าง. วัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงและ
ฌาปนกิจศพ พระและนางพิบูลย์บริหาร, ๒๕๐๗.

ชำนาญ รอดเหตุภัย. การศึกษาประเพณีทำขวัญและมงคลพจน์ในพิธีแต่งงาน. นครปฐม :
วิทยาลัยครูนครปฐม, ๒๕๒๘.

โชติ กัลยาณมิตร "พิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกบ้านสร้างเรือน" ลักษณะไทย เล่ม ๑. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

คำรจราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ลักษณะธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม ๑.
นครหลวง : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

น. ณ. ปากน้ำ(นามแฝง). ประเพณีไทยต่าง ๆ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ม.ป.ป.

นคร พิษณุโลก. วัฒนธรรมพินบ้านเมืองทุ่งยั้ง. พิษณุโลก : ศูนย์สัญชัญศึกษา มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทร์วิโรฒพิษณุโลก, ๒๕๒๒.

นครสุรนาคุดตวงศ, สม่เตจเจาฟากรมพระยา. บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ ประทานพระยาอนมาน

ราชชน. เลม ๓, ๕. พระนคร : สม่คคสมสังคคศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖.

ประกอบ โชประการ. วิวัฒนาการทางชนบธรรมเนียมประเพณี สม่ยกรุงศรีอยุธยา-รัตนโกสินทร์.

พระนคร : โอเตียนส์ไตร์, ๒๕๑๓.

_____ . วิวัฒนาการทางชนบประเพณีไทย. พระนคร : โอเตียนส์ไตร์, ๒๕๑๓.

ประพนธ์ เรื่องนรงค์(บรรณาธิการ). เรื่องเล่าจากชาวใต้ ชุดที่ ๒. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษา

เกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๑.

_____ . สมบัติไทยมสลิมภาคใต้. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับ

ภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๒๕. (อัดสำเนา)

ประพัฒน์ ไตรรงค์. การฟื้นฟูวัฒนธรรมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเอก

ลักษณะของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๖.

ประเทือง เครือหงส์. ชาน้ำ(ชาน้ำทะเล)ในเมืองไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๑๙.

ปีย์ มาลากุล, ม.ล. ระเบียบการศัพ. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายอาทร สังขะวัฒนะ

ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส, ๒๕๒๙.

ปราณี ขวัญแก้ว. "ประเพณีทำขวัญเด็กของชาวปักษ์ใต้". ชีวิตไทยปักษ์ใต้. ชุดที่ ๕.

นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๓.

ปริญญาณ ภิกษุ. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๒๕.

ปรีชา นุ่มสุข(บรรณาธิการ). ประเพณีพินบ้าน ตำบลนาสาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.

นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ และศูนย์ประสานงานบริการสังคม วิทยาลัย

ครุนครศรีธรรมราช, ๒๕๒๗.

แปลก สันธิรักษ์. ลัทธิ ประเพณี และพิธีกรรม. พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

พัทธา สายหู. ชาวเขาในภาคเหนือของไทย กรุงเทพฯ : องค์การสนธิสัญญาาร่วมป้องกันเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้, ๒๕๑๖.

พิบูลย์ ธรรมประยูติ. พิศัฟ. พระนคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๐๙.

พิศิษฐ์ ปัญจนทร์สิงห์. ตำราพิมพ์มรดกไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์อุดมศึกษา, ๒๕๑๒.

พนพิสมัย ตีศกุล. ม.จ. ประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๒.

พระเทพคุณาภรณ์. พิชชีวัต. ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๓.

พระมหาปรีชา ปรีญาโน. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม,
๒๕๒๕.

พระมหาไพศาล เขมวิสาโร และสมศักดิ์ จันทร์โพธิศรี. ประมวลประเพณีมรดกไทยอีสาน.

พระนคร : สำนักพิมพ์ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๕.

พระราชวรเมธี. พิชชีวัตและปกิณกธรรม. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายเจริญ

อ่ำแสงี่ยม. ณ ฌาปนสถาน วัดบางปะกอก ธนบุรี, ๒๕๑๓.

พระอริยานุวัตร เขมจารี. หนังสือประเพณีโบราณอีสานบางเรื่อง. มหาสารคาม : วิทยาลัย

ครูมหาสารคาม, ๒๕๒๕.

ไพฑูริย์ มุกศัล. ศิลปวัฒนธรรมไทย. กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, ๒๕๒๐.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. ขนบธรรมเนียมประเพณี คติชาวบ้านอันดับ ๑๒. สงขลา : มงคลการพิมพ์,

ม.ป.ป.

มณี พยอมพงค์. ความเชื่อและประเพณีของล้านนาไทย. เชียงใหม่ : กิพย์เนตรการพิมพ์,

๒๕๒๖.

_____ . ความรู้เกี่ยวกับล้านนาไทย เรื่องประเพณีนักขัตฤกษ์ของล้านนาไทย และนิทานจาก

คว้าวอกุทธาธรรม. กรุงเทพฯ : วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

_____ . ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย เล่ม ๒. เชียงใหม่ : โครงการศูนย์ส่งเสริม

ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๙.

_____ . วัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.

มนัส สุขสาย. การบาศีสูตรวัญ. อุบลราชธานี : ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียง

เฉียงเหนือ, ๒๕๒๖.

เมฆพิศตร(นามแฝง). ประเพณีโบราณไทยและพิธี ๑๒ เดือน พิมพ์มรดกต่าง ๆ. พระนคร :

เอกศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๕.

รังสฤษดิ์ สรรพอาษา. "วิถีชีวิตของคนเมืองเลย. ความรู้เรื่องเมืองเลย. เลย : วิทยาลัย
ครูเลย, ๒๕๒๖.

รัชไนกร เศรษฐโร. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เลิศ, ๒๕๒๓.

ลำดวน สุขพันธ์. ประเพณีการบวช. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร,
๒๕๒๐.

วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา. คติชาวบ้านอำเภอสทิงพระ และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา.
สงขลา, ม.ป.ป.

วิเชียร รักการ. วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
๒๕๒๔.

ศรี ฐิตพล. พิธีการบวชขนาดรวมทั้งสวดมนต์เจ็ดตำนานและทำขวัญนาค. พระนคร : โรงพิมพ์
บรรณาการ, ๒๕๑๕.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครนายก. แบบสำรวจกิจกรรมประเพณีท้องถิ่น จังหวัดนครนายก. นครนายก :
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครนายก, ม.ป.ป. (อึดสำเนา)

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดระยอง. สำรวจกิจกรรมประเพณีท้องถิ่นจังหวัดระยอง. ระยอง :
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดระยอง โรงเรือนระยองวิทยาคม, ม.ป.ป. (อึดสำเนา)

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสตูล. วัฒนธรรมสาร. สตูล : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสตูล โรงเรือน
สตูลวิทยา, ๒๕๒๗. (อึดสำเนา)

ส. ปลายน้อย(นามแฝง). ประเพณีทำบุญวัดเกิด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บำรุงบัณฑิต, ๒๕๒๘.

_____ . เกร็ดโบราณคดีประเพณีไทย. พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๒.

_____ . แลไปข้างหลัง. ม.ป.ท, ม.ป.ป.

สิงฆะ วรณสัย. ลานนาไทยคดี. กรุงเทพฯ : เจริญการพิมพ์, ๒๕๒๑.

สงวน โชติสุขรัตน์. ประเพณีไทยภาคเหนือ. พระนคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒.

สนม ครุฑเมือง. วัฒนธรรมไทย. พิษณุโลก : ศูนย์ศึกษาและวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้าน หัวเมือง
ฝ่ายเหนือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๘.

สนั่น เมืองวงศ์. พื้นฐานอารยธรรมไทย. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๒๔. (อึดสำเนา)

สนิท สัมครการ (บรรณาธิการ). สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือประเทศไทย. กรุงเทพฯ :

สมาคมสังคมศาสตร์ฯ, ๒๕๒๑.

สมชัย ใจดี และ ยรรยง ศรีวีริยาภรณ์. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา

พานิช, ๒๕๒๘.

สมทรง บุญญฤทธิ์. เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย.

กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๕.

สมพงษ์ เกียรติไกรเพชร. ประเพณีไทยโบราณ. พระนคร : แพรวพิทยา, ๒๕๑๕.

_____ . ประเพณีไทยและเรื่องน่ารู้. พระนคร : แพรวพิทยา, ๒๕๑๕.

สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ ๑. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร

วิโรฒ สงขลา, ๒๕๒๙.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ของดีโคราช. นครราชสีมา : สหสินชัยวัฒนา,

๒๕๒๘.

_____ . พิธีแต่งงานแนวประหยัด. ม.ป.ท., ๒๕๒๗.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ. ชาวเขาเผ่าเข้า. ม.ป.ท.,

๒๕๑๘.

_____ . ชาวเขาเผ่าอีก้อ. ม.ป.ท.,

๒๕๑๘.

_____ . ชาวเขาเผ่ามเซอ. ม.ป.ท.,

๒๕๑๘.

สำนักงานศึกษาธิการเขต ๓ สงขลา. สำรวจประเพณีท้องถิ่นภาคใต้ ๕ จังหวัดในเขตการศึกษา

๓ สงขลา. สงขลา, ๒๕๒๕. (อัดสำเนา)

สุพิศรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม : ครอบครัว : ศาสนา : ประเพณี.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

สุวิทย์ จิระมณี. "เอื้อนอีสาน". วัฒนธรรมและประเพณีศิลปวรรณคดีอีสาน. มหาสารคาม :

วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๑.

ส่ววิทย ทงศรเกศ. พธกรรมต่ง ๆ ในนครศรธรรมราชที่รบอภพผลจากศสณพราหมณ.

นครศรธรรมราช : วมลยครนนครศรธรรมราช, ๒๕๒๓.

เสฐสร พนธรงษ. ประเพณทำบุญ. พระนคร : โรงพมพส่วนทงถน ทรทรวงมหาดไทย,

๒๕๐๘.

เสฐสรโกเศศ. วมณธรรมและประเพณต่ง ๆ ของไทย. พระนคร : คลงวิทยา, ๒๕๑๖.

_____ . กำเนตคนและชวตชาววด. พระนคร : สวชานน, ๒๔๙๘.

_____ . ประเพณเกยวกับเทศกาล. กรุงเทพฯ : องคการค้ำครุสภา, ๒๕๑๕.

_____ . เรองวมณธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพมพบรรณาการ, ๒๕๑๕.

_____ . วมณธรรมเบองตน พมพคร่งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพมพศูนยการทหารราบ,

๒๕๑๓.

_____ . ชวตชาวไทยสมยก่อนและการศกษาเรองประเพณไทย. พระนคร : คลงวิทยา,

๒๕๑๕.

_____ . วมณธรรมและประเพณต่ง ๆ ของไทย. พระนคร : คลงวิทยา, ๒๕๑๖.

_____ . การศกษาศลปและประเพณ. กรุงเทพฯ : สำนักพมพบรรณาการ, ๒๕๑๗.

_____ . ประเพณปลุกเรอน แตงงาน. กรุงเทพฯ : สำนักพมพบรรณาการ, ๒๕๑๒.

_____ . ประเพณเรองแตงงานป่าวสาวของไทย. พระนคร : โรงพมพรงเรองธรรม,

๒๕๑๑.

_____ . ประเพณเกาของไทย ๕ ประเพณเอนงในการตาย. พมพเพนทระลกงาน

พระราชทานเพลลศพ นายชวง สวสศบร (ชนสวสศบรรมย) ๗ เมรุวมกุกษตรยาราม,

๒๕๙๑.

_____ . การเกต. กรุงเทพฯ : สำนักพมพแมค้ำพาง, ๒๕๓๒.

_____ . ประเพณเปตเตลลศของเสฐสรโกเศศ. กรุงเทพฯ : สำนักพมพสมาคมลลลคม-

ศาสตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘.

_____ . ปลุกเรอน. กรุงเทพฯ : สำนักพมพแมค้ำพาง, ๒๕๓๒.

_____ . การตาย. กรุงเทพฯ : สำนักพมพแมค้ำพาง, ๒๕๓๑.

เสฐียรโกเศศ. ประเพณีเนื่องในเทศกาล. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย,

๒๕๑๖.

แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, ม.ร.ว. ประเพณีการเก็บรักษาพระบรมอัฐิ และพระอัฐิในสมัยรัตนโกสินทร์.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๑๘.

แสวง แก้วพลัก. พิธีจัดงานศพและการทำบุญบ้าน. พระนคร : โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๐๖.

_____ . พิธีแต่งงานและการครองเรือน. พระนคร : โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๐๕.

_____ . พิธีบรรพชาอุปสมบท. พระนคร : โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๑๖.

หนานเต้จา(รวบรวม). ตำราพิธีโบราณพื้นเมือง. เชียงใหม่ : สงวนการพิมพ์, ๒๕๐๗.

อบ ไชยสวัสดิ์ และบรรณาค พยัคฆเดช. ลัทธิธรรมนิยมประเพณีไทย. พระนคร : ป.พิศนาคะ-
การพิมพ์, ๒๕๑๖.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

อานนท์ อากาศิกรม. สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,

๒๕๒๕.

_____ . มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ,

๒๕๑๘.

อำพัน ไชยวรศิลป์. เล่าเรื่องเมืองเหนือ : ว่าด้วยประเพณีท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์-

ครุสภา, ๒๕๒๐.

อริยวงศาตตญาณ(วาสาณามหาเถระ), สมเด็จพระ. บันทึกของศกาสินี. กรุงเทพฯ :

ป. สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๓๖.

อนุกฤษ์ เจริญสุกุล และวิวัฒน์ เตมียพันธ์. เรือนล้านนาไทยและประเพณีการปลูกเรือน.

กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๑.

อรุณ เวชสุวรรณ. เอกลักษณ์ไทย. กรุงเทพฯ : เจริญรัฐการพิมพ์, ๒๕๒๖.

อุดม หนูทอง. วรรณกรรมสุคติและแหล่งคำขวัญของภาคใต้. สงขลา : โรงพิมพ์สงขลาพาณิชย์,

๒๕๒๘.

อรุณินทร์ วิริยะบูรณะ. ประเพณีไทยฉบับพระมหाराชาครุ. พระนคร : โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา,
๒๕๑๒.

สารนิพนธ์ ภาคนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัย

กรรณิกา โชติกุล. การเลือกครุฑครอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๖.

กรแก้ว ลิขิตประคอง. การปลูกสร้างบ้านเรือนไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๑.

กัญจนา ศรีวัฒนกุล และ นงนุช ทฤษฎี. ประเพณีการแต่งงานของชาวผู้ไท. ภาคนิพนธ์วิชา
บรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๑๖.

ขุนทอง ศรีประจง. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต บ้านหนองลมพก ต.หนองเรือ อ.โนนสัง จ.อุดรธานี.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๑๙.

คณาจารย์และนิสิตที่เรียนวิชา ๓๑๓-๓๒๓ สังคมชนบทไทย. โครงการการศึกษาสภาพปัญหา
สังคมไทย : กรณีศึกษาค่าบลออ่างศิลา อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.
โครงการการศึกษาทั่วไป ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

จิราพร เจริญสุข. พิธีศพของลาวโซ่ง หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านดอน อำเภออุทุมพรพิสัย.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๖.

จิราภา นะมาตร์. ประเพณีพระศพเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
บัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๓.

จิวรรณ ชัยจันต์. ประเพณีเกี่ยวกับการตาย. ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๔.

เจริญรักษ์ หอมหวาน. เงินเยือนต์. ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๔.

จรรุญ บุญโนนแต่. ประเพณีโบราณของไทย. ภาคนิพนธ์วิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๑๘.

ฉัตรแก้ว สีมารักษ์. ประเพณีการทำศพของชาวไทยอิสลาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๔.

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ. สังคมไทย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขล

นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ม.ป.ป..

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ. ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่าง

ชาวไทยพบกับชาวไทยมุสลิม. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๒๕.

เฉลิมพร ศิริรัชตพงษ์. ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาในอำเภอทุ่งเสลี่ยมในทัศนะของอาสาสมัคร.

สารนิพนธ์คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๓.

ชาญชัย จีรวรรณกิจ. การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยของชาวลีแะในภาคเหนือของประเทศไทย.

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๙.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง

สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้านนาป่าหนาด. คณะมนุษย-

ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๙.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. การศึกษาเปรียบเทียบคำอุ้บ่าอุ้สาวลานนาและพญาเกษ้ออีสาน.

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๖.

นวลจันทร์ องค์กรภาพร. บายศรีสู่ขวัญ. ภาคนิพนธ์วิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาสารคาม, ๒๕๒๓.

นันทวัฒน์ ปัญญาจวิวัฒน์. การศึกษาประเพณีและความเชื่อของชาวภูไทชะเงย. สารนิพนธ์คณะ

ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๗.

นิตยา จันทภาสกร. สืบชาติตา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖.

นิตี กสิโกศล และคณะ. การอนุรักษ์และฟื้นฟูเทศกาลและงานประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การ

ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรม-

ศาสตร์, ๒๕๒๘.

บังอร ศรีสุวรรณ. พินัยกรรม. ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร-
วิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๒.

บุญเรือง แก้วใส. พินัยกรรม. ภาคนิพนธ์วิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, ๒๕๒๔.

ปรางทิพย์ แซ่มเพกา. ประเพณีการแต่งงานของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๔.

ปรีชา ประเสริฐธรรม. การสำรวจความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติของประชาชนชนบทที่มีต่อ
การพัฒนาอนามัย (บ้านทุ่งฝน บ้านก่อสำราญ บ้านนาคูน้อย ตำบลทุ่งฝน อำเภอ
หนองหาน จังหวัดอุดรธานี). สารนิพนธ์คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๑๖.

พงศธร เกษลาลี. การศึกษาเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่-พะเยา.
ภาควิชาผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๘.

พรทิพย์ ไชยรัตน์. การศึกษาวรรณกรรมที่สะท้อนจากภาษาเกี่ยวกับการตาย. ปริญญาศิลปศาสตร-
บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.

พหลยุทธ รมภักย์. การศึกษาความเชื่อถือของชาวพวนกับการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเชียงรา
ต. เชียงรา อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๑๕.

เพ็ญแข ประจันปัจจนิก อ้อมเดือน สดมณี. ค่านิยมของชาวชนบทไทย : ค่านิยมทางวัตถุกับค่านิยม
ทางระเบียบประเพณี. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๐.

ไพโรจน์ เพชรสิงหาร. คติการปลุกเร้าคนไทย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์. ปริญญาโท
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๑.

มณี พยอมยงค์. วิถีชีวิตและค่านิยมของชาวลานนาไทย. สถาบันวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๒๕-๒๕๒๖.

เรวัต บังเกิดผล. พินัยกรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

- วริษา ศิวะศรียานนท์ และท้าววัฒน ปลูกทริกาววัฒน. บุคลิกภาพและลักษณะนิสัยของคนไทยใน
ทรรศนะของชาวตะวันตกสมัยอยุธยา- พ.ศ.๒๔๗๕. (เอกสารวิจัยหมายเลข ๕
สถาบันไทยคดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- วัฒนชัย ชลไมตรี. สภาพและปัญหาทั่วไปของอำเภอมุกดาหาร. ประกาศนียบัตรชั้นสูงบัณฑิตอาสา
สมัคร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕.
- วาสนา อรุณกิจ. พิธีกรรมและโครงสร้างทางสังคมของลาวโซ่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยา
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์. วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไท. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
- วุฒิพล รัตตะมาน. ชุมชนตากใบ. สารนิพนธ์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕.
- _____ . ชุมชนตากใบ. สารนิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๑๕.
- สนั่น เมืองวงศ์. พื้นฐานอารยธรรมไทย. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา,
๒๕๒๙. (อัครสำเนา)
- สมศรี เล็กมณี. บ้านไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๑๑.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม
ในชุมชนบ้านเขอ บ้านไทยดำ และบ้านไทยลาว : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี.
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๐.
- สมหญิง จันทรวิเศษ. ประเพณีกินตองภาคอีสาน. ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๓.
- สมเกียรติ ศรีโนนรงค์. ประเพณีขึ้นเขื่อนใหม่. ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๒๖.

สุกัญญา ภิกษุณี และคณะ. องค์ประกอบในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน บ้านเบ็ด ตำบลบ้านเบ็ด
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น, ๒๕๒๘.

สุนันทา วุฒิมานานนท์. วิวัฒนาการในประเพณีแต่งงานของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร์
บัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๕.

สุริชัย บุญพงษ์. พิธีทำศพของชาวนาชนบทภาคกลางในสมัยก่อน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร์
บัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๓.

สุริชัย ทวันแก้ว. สังคมวัฒนธรรมในชนบทไทย. ๒๕๑๓-๒๕๑๓. โครงการวิจัยเพื่อการพัฒนา
ชนบท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

สุวารี รอดอยู่. พิธีบายศรีสู่ขวัญ(อีสาน). ภาคนิพนธ์วิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัย-
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๑๓.

สุวิทย์ อิศาศาสตร์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและ
วัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสานกรณีบ้านโนนตะแบก. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๔.

บทความ

"การบวชพระ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๕ (เม.ย. ๒๕๓๐) : ๑๐-๑๑.

"การปฏิบัติพิธีต่าง ๆ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. ๒๕๒๘) :
๕๓-๖๐.

เกษม บุญศรี. "ประเพณีทำศพ" วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๔ (พ.ย. ๒๕๐๘) :
๓๘-๔๑.

_____ . "ประเพณีการบวชนาค". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕
(ก.ค. ๒๕๐๘) : ๑๖-๒๓.

_____ . "ประเพณีการบวชนาค". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๖
(ส.ค. ๒๕๐๘) : ๕๖-๕๓.

เกษม บุญศรี. "ประเพณีการบวชนาค". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๗

(ก.ย. ๒๕๐๘) : ๒๘-๓๗.

โกศล ศรีมณี. "ล้างลอง". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๓ (มี.ค.๒๕๓๒) :

๒๘-๓๓.

ขุนอาเทศคดี. "ประเพณีการจัดทำศพกตัญญูของชาวปักข์ใต้". วิชา. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑

(มี.ย.-ก.ย. ๒๕๑๙) : ๑๑๑-๑๒๓.

_____ . "ประเพณีการทำศพของชาวปักข์ใต้". วิชา. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒-๓ (มี.ค.-มี.ย.

๒๕๒๓) : ๘๕-๑๐๐.

ค. ต้นสิงห์. พิธีสู่ขวัญ. วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๒ (ก.พ. ๒๕๐๘) :

๕๖-๕๙.

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. "คำสู่ขวัญ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๗ (ก.ค.๒๕๒๔) :

๕๔-๕๕.

จารุวรรณ ชรรมวัตร และกุสุมา ไชยวินิตย์. "ประเพณีของชาวภูไทคำแห่งหมู่บ้านนาป่าหนาด

ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย". เมืองโบราณ. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑

(ต.ค.-พ.ย. ๒๕๒๒) : ๕๑-๕๕.

จิตวิณี ทับเที่ยง. "งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ". วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๕ (เม.ย. ๒๕๒๘) : ๕-๑๕.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. "คติการปลุกเรื้อนเครื่องผูก". วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.

เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรม

และภาษา. โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ชูรัตน์ ชัยมงคล. "ประเพณีสืบชาติตา". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑๒

(ธ.ค. ๒๕๒๗) : ๕๐-๕๕.

คำรจราชานภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. "ประเพณีไทย". วารสาร

วัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๓ (มี.ค. ๒๕๒๕) : ๕-๑๑.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. "วินิจฉัยประเพณีแต่งงานอย่าง

โบราณ". นิตยสารการประชาสงเคราะห์. เล่มที่ ๑๙ ปีที่ ๖ (มิ.ย.๒๕๑๗) :

๕๑-๕๕.

เดชา อินทอง. "ประเพณีชาวคอง". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕ (มิ.ย.๒๕๑๑) :

๓๑-๓๗.

เต็ม จันทนัง. "กิจกรรมสำคัญในงานศพของชาวพุทธ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒

(ก.พ. ๒๕๒๖) : ๒๐-๒๔.

เต็มสิริ บุญสิงห์. "ประเพณีของไทย". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๙

(ก.ย. ๒๕๒๗) : ๕๑-๕๗.

ทองสืบ สุภะมาร์ค. "ประเพณีบางอย่าง". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๙

(พ.ย. ๒๕๑๑) : ๑๕-๑๙.)

"ทักษิณา"(นามแฝง). "ไปคู่เด็กโกนจุกที่โบสถ์พราหมณ์" ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๖

เม.ย. ๒๕๒๖ : ๙๕-๙๗.

ทัศนีย์ เรื่องธรรม. ประเพณีและการละเล่นพื้นเมืองของชาวพิษณุโลก. วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓ (มี.ค. ๒๕๒๒) : ๒๕-๓๔.

ธนา สารภี. "ประเพณีทำบุญวันเกิด". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑๒

ธ.ค. ๒๕๒๘ : ๕๓-๕๔.

นักศึกษาคณะสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร. "ประเพณีการสร้างบ้านเรือน". อาษา.

ฉบับที่ ๓, ๒๕๐๒.

ปฐม พิวพันธ์กุล. "เรือนพักอาศัยคนไต่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน". เมืองโบราณ. ปีที่ ๕

ฉบับที่ ๑ (ต.ค.-พ.ย. ๒๕๒๑) : ๗๖-๗๙.

ประคอง นิมมานเหมินท์. "คำเรียกขวัญเมืองเหนือ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๖

ฉบับที่ ๓ (มิ.ย.๒๕๑๐) : ๓๑-๓๖.

ประพัฒน์ ตรีณรงค์. "ประเพณีสร้างบ้านไต่บ้านไทย". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๕

ฉบับที่ ๗ (ก.ค.๒๕๒๙) : ๑๘-๒๐.

ประพัฒน์ ตรีณรงค์. "ปลงศพ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑๐ (ต.ค.๒๕๒๙) :

๒๕-๒๙.

ปราณี วงษ์เทศ. "การพัฒนาและเชยิบฐานะทางสังคมของชาวภูไท". จุลสารโครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (ก.ค.๒๕๑๘) : ๑๔-๑๙.

ปราณี ขวัญแก้ว. "ประเพณีทำขวัญเด็ก". วิชา. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มิ.ย.-ก.ย. ๒๕๑๙) :

๖๗-๗๗.

ปราณี ขวัญแก้ว. "ประเพณีการทำขวัญเด็กของชาวปักข์ใต้". วิชา. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒-๓

(มี.ค.-มิ.ย. ๒๕๒๓) : ๗๕-๘๕.

ปรีชา นุ่นสุข. "ประเพณีเกี่ยวกับการเกิดของชาวปักข์ใต้". วิชา. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒-๓

(มี.ค.-มิ.ย. ๒๕๒๓) : ๕๑-๗๕.

_____ . "ประเพณีการบวชเรียนของชาวปักข์ใต้". วิชา. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑

(ต.ค.๒๕๒๗) : ๕๖-๖๖.

แปลก สันธิรักษ์. พิธีแต่งงาน. วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๖ (ส.ค. ๒๕๑๕) :

๒๐-๒๘.

พ.สินธุเสก(นามแฝง). "ชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของไทยทรงค่า(ลาวโซ่ง)". วารสาร
วัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๖ (ส.ค. ๒๕๑๑) : ๓๘-๔๒ และปีที่ ๘ ฉบับที่ ๙

(พ.ย.๒๕๑๑) : ๕๐-๕๕.

_____ . "ประเพณีของไทยทรงค่า(ลาวโซ่ง)". วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๙ (พ.ย. ๒๕๑๑) : ๕๐-๕๕.

พินิต น้อยพุทธ. "วัฒนธรรมคนฮานเสาไห้". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๕

(พ.ค. ๒๕๒๙) : ๖๗-๗๖.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. "คติความเชื่อของชาวอีสาน". วัฒนธรรมพื้นบ้าน :

คติความเชื่อ. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ

ศิลปกรรมและภาษา. โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

หัทธยา รักตะประจิต และคณะ. "ศาสนาชาวบ้านในอุษุข". วารสารสังคมศาสตร์.

๑๘(ก.ค. ๒๕๒๘) : ๒๑๘-๓๑๖.

พีเนตร น้อยพุกทวา. "วัฒนธรรมคนฮวนเส้าไห้". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๙

(ก.ช. ๒๕๒๙) : ๒๘-๒๙.

ม. ศรีบุษรา(นามแฝง). "ป่าช้าและป่าเรว". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑๐

(ตุลาคม ๒๕๓๐) : ๔๓-๔๔.

มณี พยอมยงค์. "ความเชื่อของคนไทย". วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา. โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

เริง อรรถวิบูลย์. "ธรรมเนียมการอุปสมบทภาคหลวง". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๐

ฉบับที่ ๕ (ก.ค. ๒๕๑๓) : ๕๕-๕๐.

_____ . "ธรรมเนียมพระสงฆ์สวดหน้าไฟ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๕

ฉบับที่ ๖ (มิ.ช. ๒๕๑๙) : ๑๗-๒๒.

วรรณพันธ์(นามแฝง). "ประเพณีแต่งงานภาคใต้". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑๒

(ก.พ. ๒๕๑๖) : ๕๑-๕๓.

วรรณพันธ์(นามแฝง). "ขนบประเพณี ความเชื่อ และพิธีแต่งงาน". วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. ๒๕๑๙) : ๑๑-๑๙.

วิทย์ ฟิลคันเงิน. "บ้านไทยเรือนไทย". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖

(ส.ค. ๒๕๑๕) : ๔๒-๔๖.

_____ . บ้านไทยเรือนไทย. วารสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มี.ค.๒๕๑๖) :

๔๘-๕๑.

_____ . "ปริทัศน์วัฒนธรรมไทย". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒

(เม.ช. ๒๕๑๕) : ๕๘-๕๓.

วิวัฒน์ เตมียพันธ์. "ประเพณีการปลูกบ้านของลานนา". เมืองโบราณ. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒

(ม.ค.-มี.ค. ๒๕๒๑) : ๑๗-๒๙.

"ศรีอักษร"(นามแฝง). "ประเพณีไทย". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒

(ก.พ. ๒๕๒๘) : ๖๘-๗๐.

สงวน โชติสุวรรณ์. "วัฒนธรรมคนเมือง". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒

(เมษายน ๒๕๑๑) : ๓๖-๓๙.

_____ . บันทึกจากเมืองเหนือ : วิชาครุภัณฑ์ของไทยชน. วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๙ (พ.ย. ๐๙) : ๓๙-๓๑.

_____ . ประเพณีของไทยเงี้ยว. วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑๒

(ก.พ. ๒๕๑๒) : ๕๕-๕๘.

_____ . "บันทึกจากเมืองเหนือ ประเพณีการเกิด". วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑๐ (ธ.ค. ๒๕๑๑) : ๖๐-๖๒.

_____ . "บันทึกจากเมืองเหนือ พิธีสืบชาติ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕

ฉบับที่ ๑๑ (ม.ค. ๒๕๐๙) : ๕๘-๕๑.

_____ . ประเพณีเกี่ยวกับการตายของชาวเหนือ เชียงใหม่". วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑๑ (ม.ค. ๒๕๑๖) : ๕๕-๕๕.

_____ . บันทึกจากเมืองเหนือ "เชียงใหม่" ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๗ (ก.ย.๒๕๐๘) :

๒๕-๒๗.

_____ . "ประเพณีของไทยเงี้ยว". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑๒

(ก.พ. ๒๕๑๒) : ๕๕-๕๘.

_____ . บันทึกจากเมืองเหนือ : การปลูกเรือน. วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒

ฉบับที่ ๕ (ก.ย. ๒๕๐๕) : ๒๘-๓๒.

_____ . บันทึกจากเมืองเหนือ : ประเพณีเลี้ยงผี. วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๓

ฉบับที่ ๖ (ส.ค. ๒๕๐๖) : ๕๗-๕๐.

สมชาย นิลอาชี. "เรือนอีสานและประเพณีการอยู่อาศัย". ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒

(ธ.ค. ๒๕๓๐) : ๙๒-๙๖.

สมภาร พั้งช้าว. "ชาวเขาเผ่าม้ง". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ย.๒๕๒๑) :

๓๗-๕๕.

สมยศ สิงห์คำ. "ปอยส่างลอง". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๘ (ส.ค.๒๕๑๙) :

๕๗-๖๕.

สมัยศ. สิ่งหาค่า และคณะ. "พิธีแต่งงานแนวประหยัด". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๗

(ก.ค. ๒๕๒๖) : ๕๖-๖๑.

สว่าง เลิศฤทธิ. "พาไปหมู่บ้านเรือนคนไทยมุสลิม". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑๐

(ต.ค. ๒๕๒๙) : ๕๕-๕๘.

สาร สาระทัศนานนท์. "ประเพณีบางอย่างของจังหวัดเลย". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๐

ฉบับที่ ๑(๑ พ.ย. ๒๕๒๔) : ๑๙-๒๕.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. "การจัดงานประเพณีแนวประหยัด : การบวช".

วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. ๒๕๒๗) : ๑๗-๓๐.

_____ . "การบวชแนวประหยัด". วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๗ (ก.ค. ๒๕๒๘) : ๙-๑๙.

_____ . "อุปสมบทขนาดกลาง". วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๘ (ส.ค. ๒๕๒๘) : ๑๒-๑๙.

สมิตร ปิตินันท์. "ศาสนาและความเชื่อของไทย". จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และ

มนุษยศาสตร์. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ (ก.ค. ๒๕๑๘) : ๓๗-๕๐.

เสงี่ยม คุณพาวาส. "ประเพณีการแต่งงานและการปลุกเรื่อน". วารสารวัฒนธรรมไทย.

ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๕ (ก.ค. ๒๕๑๕) : ๖- ๑๓.

_____ . "การแห่นาค". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๕ (มิ.ย.๒๕๑๕) :

๘-๑๒.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. "พิธีสืบชะตา". เมืองโบราณ. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (ต.ค.-พ.ย.๒๕๒๑) :

๘๓-๘๖.

_____ . แคร่อยู่ไฟมารดาหลังคลอดกับการชำระล้างด้วยไฟ. เมืองโบราณ.

ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-มี.ค. ๒๕๒๓) : ๑๓๓-๑๓๕.

_____ . "ปอขี้ผึ้งของคนไตทเมฮ่องสอน". สารคดี. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๔

(พ.ค. ๒๕๒๘) : ๕๐-๕๕.

ส. พลายน้อย (นามแฝง). "เล่าเรื่องรามัญ". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๕

(ก.ค. ๒๕๑๓) : ๕๑-๕๕.

"โสมรศีมี" (นามแฝง). "กัระตั้งไต้ยึนมา พิธัโกนจุกเด็กหญิงของชาวปักซีไต้". วารสาร
วัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๒ (ก.พ. ๒๕๐๙) : ๑๘-๒๐.

"อดิรกร" (นามแฝง). การแต่งงานของชาวไต้. วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑
(มี.ค. ๒๕๐๘) : ๕๒-๕๗.

_____ . การแต่งงานของชาวไต้. วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒
(เม.ย. ๒๕๐๘) : ๖๔-๗๐.

อนุนานราชธน, พระยา. "วิจารณ์เรื่องพิธีผูกขวัญทำขวัญ". วารสารศิลปกรรม. ปีที่ ๖
เล่มที่ ๑๒ (๓ พ.ค. ๒๕๑๖) : ๗๐-๗๙.

"อุระตินทร์" (นามแฝง). "พิธีตัดจุก". วารสารวัฒนธรรมไทย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑
(มี.ค. ๒๕๐๖) : ๓๖-๔๑.

อุบล บัวศรี. "ประเพณีลงช่วง". เมืองโบราณ. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (เม.ย.-ก.ค.๒๕๑๖) :
๑๐๕-๑๐๗.

เอนก นาวิกมูล. "จุก แกละ โกะ เป็ย". เมืองโบราณ. (ก.พ.-มี.ค.๒๕๑๒) : ๒๕-๓๕.

เอื้อม อุดพันธ์. "อันเกี่ยวกับการบวช". วิชชา. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มี.ย.-ก.ย.๒๕๑๙) :
๒๙-๓๕.

Alfred Louis Kroeber, Anthropology : Race, Language, Culture,
Psychology, Prehistory (New York : Harcourt Brace,
1948)

Edvard B. Tylor, Primitive Culture : Reseaiches Into the Development of
Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom. (Gloucester,
Mass : Smith, 1871)

Edward Sapir "Custom" Encyclopaedia of Social Sciencues TV. 1931.